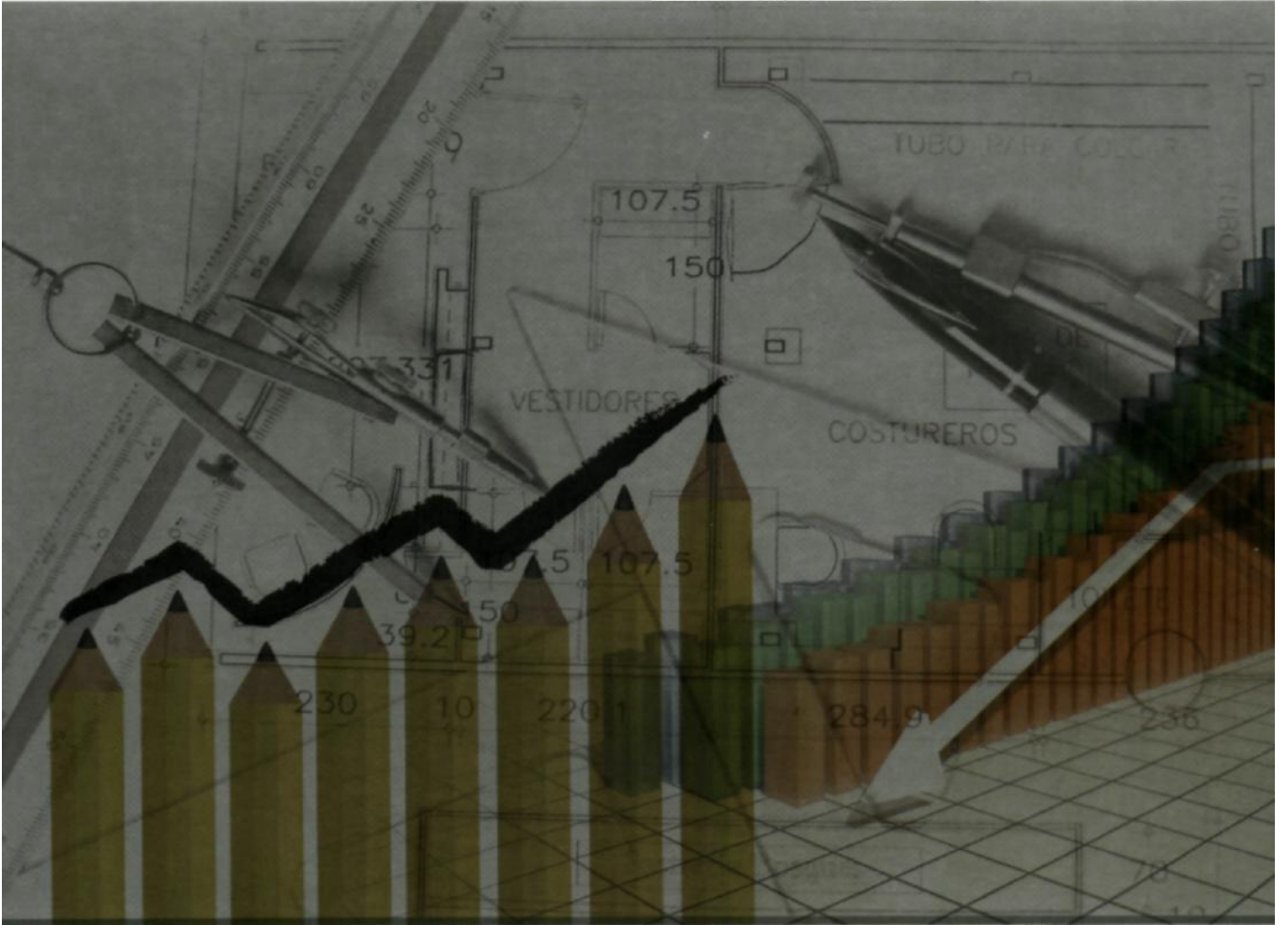




YÜKSEKÖĞRETİM SİSTEMİ İÇİN BİR FİNANSMAN MODELİ ÖNERİSİ



FATİH TÜRKMEN

ANKARA - 2009

**YÜKSEKÖĞRETİM SİSTEMİ İÇİN
BİR FİNANSMAN MODELİ
ÖNERİSİ**

Fatih TÜRKMEN

OCAK 2009

Yayın No DPT : 2787
ISBN No: 978-97519-4450-4

Bu çalışma Devlet Planlama teşkilatı'nın görüşlerini yansıtmaz.
Sorumluluğu yazarına aittir. Yayın ve Referans olarak kullanılması
Devlet Planlama Teşkilatın'nın iznini gerektirmez.

Bu yayın 1000 Adet basılmıştır.

İçindekiler

Teşekkür.....	IV
Önsöz	V
Abstract.....	VI
1 Giriş.....	1
2 Eğitimde Mevcut Durum	9
2.1 Dünyada yaşanan gelişmeler.....	9
2.2 Türkiye.....	13
3 Eğitimin finansmanı.....	16
3.1 Dışsallıklar	23
3.2 Eşitlik	23
3.3 Verimlilik.....	33
4 Önerilen Model	36
4.1 Döner Sermaye.....	40
4.2 Harçların artırılması	44
4.3 Gelire Dayalı Kredi sistemi (Income Contingent Loans)	46
4.4 Öğrenci Bursları.....	49
4.5 Model’de YÖK’ün Rolü	55
4.6 Model’de üniversitelerin Rolü	58
4.7 Ar-Ge Faaliyetleri	61
4.8 Dershaneler	61
5 Sonuç.....	64
Ekler.....	68
Kaynakça.....	72

Teşekkür

Çalışmanın tamamlanabilmesinde önemli katkıları olan Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürü Sn. Kemal Madenoğlu'na, yükseköğretim sektöründeki tecrübe ve birikimi çalışmanın her aşamasında benimle paylaşan İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Dairesi Başkanı Sn. Yılmaz Tuna'ya teşekkür ederim.

Böyle bir çalışma hazırlama fikrini ortaya attığım ilk andan itibaren beni destekleyen, tashih ile ilgili katkılarının yanı sıra sorduğu sorular ve yaptığı önemli tespitler ile çalışmadaki hataların bir bölümünün düzeltilmesine yardımcı olan eğitim sektörü uzmanı Sn. Salih Zeki Yurttaş'a teşekkür ederim.

Önsöz

Türk Yükseköğretim'inin kapsamlı bir reforma ihtiyacı bulunmaktadır. Dünyada ve Türkiye'de eğitim alanında yaşanan gelişmeler bu reform ihtiyacını gittikçe daha belirgin hale getirmektedir. Mevcut finansman yol ve yöntemleri, bir başka ifadeyle sistemin neredeyse tamamen kamu eliyle finansmanı, ne sürdürülebilir ne de verimlidir. İlk ve ortaöğretimde yaşanan sayısal ve (kısmi) kalite iyileşmeleri de yükseköğretime olan talebi artırmakta, bu da zaten mevcut talebi karşılamakta zorlanan sisteme ilave darboğazlar getirmektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yükseköğretim sistemleri karşılaştırmalı olarak incelendiğinde, bu ülkelerinde geçmişte benzer politika tercihlerine maruz kaldıkları ve çeşitli çözüm arayışlarına girdikleri görülmektedir. Örneğin yükseköğretimde hane halkı harcamaları (eğitimden yararlanan birey ve/veya ailesinin) gibi kamu dışı kaynakların eğitimin finansmanında daha belirgin bir rol oynamaya başlaması ve özel üniversitelerin hızla artması ilk etapta göze çarpan gelişmelerdir.

Bu çalışma, yükseköğretimin finansmanının kamu kaynakları yerine, bu eğitim kademesinden faydalanan birey ve hanehalklarının daha yoğun katılımı ile karşılanmasını esas alan bir *model* önerisi sunmaktadır. Özel finansman *gelire dayalı kredi* (income contingent loan) sistemi ile yürütülecektir. Başarılı ve yoksul öğrencilerin başarı durumlarına göre değişik oranlarda burslu olmalarına imkan tanınacak, öğrenciler kredilerini çalışma hayatında belirli bir gelir seviyesine eriştiklerinde geri ödemeye başlayacaktır. Üniversiteler de gelir ve giderlerini modelde öngörülen finansal esneklik ile uyumlu bir şekilde belirleyebileceklerdir. İdari ve kurumsal özeklikler finansal özerkliğin tamamlayıcı ve sistemin diğer önemli ayaklarıdır.

Abstract

Turkish higher education needs a comprehensive reform. The global and national developments in higher education exacerbate the need for reform. With the current financing methods and tools, which are almost totally based on public finance, the system is neither sustainable nor efficient. Quantitative and (partially) qualitative developments in primary and secondary education do increase the demand for higher education and bring additional bottlenecks to the system that is already far from satisfying the existing demand. A comparative analysis of the higher education systems of developed and developing countries also reveals the fact that they have also had critical political trade offs. Trends such as greater participation of households to financing higher education, increasing share of non-public resources, increasing number of private universities are observable in the first place.

Within this framework, this report serves as a recommendation based on finance of the higher education by those (the students and their households) who do benefit from the education service instead of the current system based on public finance. The private finance will be implemented by the income contingent loans. Those students -who are successful and yet have household incomes below a threshold level - will benefit from different levels of aid depending on their success levels. Payback will be associated with earning a predetermined wage income level later in the labor market. Universities will be able to determine their costs and revenues (budgets) in line with the financial autonomy mentioned in the model. Administrative and institutional autonomy and flexibility will be the two other complementary pillars of the system.

1 Giriş

1990'lı yıllardan itibaren Türkiye pek çok alanda yapısal reformlara ev sahipliği yapmıştır. Bu önemli reform alanlarının başında ise eğitim gelmektedir.

Öncelikle 1997–1998 eğitim yılından başlamak üzere ortaokulların ilkokullar ile birleştirilmesi suretiyle zorunlu temel eğitimin süresini sekiz yıla çıkararak temel eğitim yasası ve bunu takiben ilköğretim mezunu arzının ortaya koyacağı ilave altyapı ihtiyacını teminen ortaöğretim kademesinde hizmete açılan yeni eğitim kurumlarında önemli artışlar gözlenmiştir.

Tüm bu gelişmeler ise eğitime ayrılan kamu kaynaklarının oranında ve öğrenci sayılarında artışları beraberinde getirmiştir. (Tablo 1)

Tablo 1- Eğitim İçin Ayrılan Bütçe Ödeneklerinin Yıllara Göre Dağılımı (Cari fiyatlarla) ¹

(Bin YTL)

Yıl	Bütçe Ödenekleri			Toplam Eğitim Bütçesinin	
	MEB Bütçe Ödeneği	YÖK+Üniversite Bütçeleri	Toplam	Konsolide Bütçe Payı (%)	GSMH Payı (%)
1997	510.063,6	202.352,4	712.416,0	11,2	2,4
2007	21.355.634,0	6.586.692,0	27.942.226,0	13,6	4,3
2008	22.915.565,0	7.318.284,6	30.233.849,7	13,6	4,2

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü üzere özellikle 1998 yılından itibaren Konsolide Bütçe'den yapılan eğitim harcamaları ciddi bir ivme kazanmıştır.

Bütçeden yapılan eğitim harcamalarının GSMH içindeki payı 1997-2008 arası % 75 artmıştır. Aynı dönemde Milli Eğitim Bakanlığı harcamaların GSMH içindeki payı % 85 artarken bu oran yükseköğretim harcamaları için % 49 düzeyindedir.

Tablo : 2- Eğitim Kademeleri İtibariyle Öğrenci Sayıları (1000)²

	İlköğretim	Ortaöğretim	Genel Lise	Mesleki ve Tek.Lise	Yükseköğretim (Örgün)
1996-1997	6,389	2,623	1,158	980	813
1997-1998	9,102	2,130	1,166	964	878
1998-1999	9,512	2,281	1,283	998	930
1999-2000	10,029	2,316	1,400	916	964
2000-2001	10,481	2,362	1,487	875	1,028
2001-2002	10,478	2,579	1,673	906	1,086
2002-2003	10,332	3,024	2,038	986	1,168
2003-2004	10,480	3,015	1,942	1,073	1,217
2004-2005	10,565	3,039	1,937	1,102	1,288
2005-2006	10,674	3,259	2,076	1,183	1,411
2006-2007	10,847	3,387	2,142	1,244	1,446
2007-2008	10,871	3,245	1,980	1,265	1,655

Kaynak: DPT Yılı Programları

Ancak eğitimde yaşanan bu sayısal gelişmelere rağmen Türkiye ölçeğinde eğitim '*sürdürülebilir bir ekonomik ve sosyal kalkınma için gerekli beşeri sermaye formasyonunun oluşturulması*' şeklinde özetlenebilecek hayati ve merkezi rolünü oynamaktan henüz uzaktır. Bu uzaklığa ilişkin fikir verebilecek birkaç tespit aşağıda sıralanmaktadır;

- Özellikle ilköğretim kademesinde okullaşma oranlarında gözlenen cinsiyetler ve bölgeler arası farklılıklar,
- OECD ve ortak ülkelerde okuma, anlama dil ve matematik alanındaki becerilerini ölçmek için geliştirilmiş PISA araştırmasında öğrencilerin çok da başarılı olmayan performansları,
- Eğitim ve özellikle de mesleki eğitim ile istihdam arasındaki ilişkinin kurulamaması,
- Çeşitli kurumlar tarafından dünya ölçeğinde yapılan yükseköğretim kurumları başarı sıralamaları arasında Türk üniversitelerinin yukarılarda bulunmayışı
- Yükseköğretim mezunları arasında yüksek işsizlik oranları ilk etapta akla gelen sorunlardır.

Öğrencilerimizin PISA Fen Bölümü başarı durumları ve eğitim seviyeleri itibarıyla işsizlik oranları Tablo 3 ve 4'te verilmektedir.

Tablo : 3- PISA Fen Bölümü Başarı durumu³

	Bütün öğrenciler		Cinsiyet Farkları		
	Ort.	Standard sapma	Erkek	Kız	K - E
Türkiye	424	83	418	430	-12
Bir. Krallık	515	107	520	510	10
ABD	489	106	489	489	1
OECD ort.	500	95	501	499	2

Kaynak; OECD Education at a Glance 2008 (OECD Bir Bakışta Eğitim 2008)

Tablo : 4- PISA Fen Bölümü Başarı durumu⁴

	Yüzdelerik dilimler					
	5%	10%	25%	75%	90%	95%
Türkiye	301	325	366	475	540	575
Bir. Krallık	337	376	441	590	652	685
ABD	318	349	412	567	628	662
OECD ort.	340	375	434	568	622	652

Kaynak;OECD Education at a Glance 2008 (OECD Bir Bakışta Eğitim 2008)

Tablo:5 Eğitim Seviyelerine göre işsizlik oranları (2006)⁵

	Okul öncesi ve ilköğretim	Lise		Yüksek öğretim	Bütün kademeler
		ISCED 3C	ISCED 3A	Tip A	
Türkiye	8.2	8.1	9.9	6.9	8.3
Birleşik K.	C	4.6	3.1	2.2	3.8
ABD	6.5	x(5)	4.6	2.4	4.1
OECD ort.	14.6	5.9	5.4	3.5	5.4
AB 19 ort.	18.2	6.7	5.7	3.7	6.4

Kaynak;OECD Education at a Glance 2008 (OECD Eğitime Bakış 2008)

Eğitim ile ekonomik büyüme arasındaki etkileşimi anlamaya yönelik çalışmalarda üzerinde durulan en önemli husus özelde eğitim genelde ise beşeri sermayenin hangi mekanizmalarla ekonomik büyümeyi tetiklediğidir. Eğitimin ekonomik büyümeye en somut katkısı daha ileri beşeri sermaye formasyonunun

yol açtığı *verimlilik* artışıdır. Türkiye’de verimlilik artışı ile büyüme arasındaki bu ilişkiyi inceleyen son dönemdeki en önemli çalışma Saygılı, Cihan ve Yavan tarafından yapılan *Eğitim Ve Sürdürülebilir Büyüme, Türkiye Deneyimi Riskler ve Fırsatlar* çalışmasıdır.⁶

Bu çalışmanın en çarpıcı sonuçlarından birisi Türkiye’nin 1975-2002 döneminde zayıf bir verimlilik artışı performansı sergilediğini ortaya koyması ve dolayısıyla beşeri sermayenin nitelik olarak geliştirilmesinde Türkiye’nin dünyadaki konumunun oldukça yetersiz kaldığı sonucudur. (Saygılı , Cihan ve Yavan 2006).

Tablo 6: Bazı OECD Ülkelerinde Büyümenin Kaynakları (%)

Ülkeler	Dönem Aralığı	Milli Gelir Artışı	Sermaye Birikiminin Katkısı	İstihdamın Katkısı	Toplam Faktör Verimliliğinin Katkısı
ABD	1970-2000	3,06	33,8	40,5	25,1
Kanada	1970-2000	3,21	30,4	49,0	18,7
Japonya	1970-2000	3,45	62,2	12,2	26,0
Belçika	1970-2000	2,56	36,8	5,8	57,0
Danimarka	1970-2000	2,49	23,5	14,4	61,7
Finlandiya	1970-2000	3,10	30,0	0,4	69,3
Fransa	1970-2000	2,62	44,7	-8,0	63,2
Almanya	1992-2000	1,71	52,7	-15,9	64,2
İtalya	1980-2000	1,55	55,4	9,5	35,3
İsveç	1979-2000	2,18	29,9	4,9	63,5
Türkiye *	<i>1972-2000</i>	<i>4,12</i>	<i>69,2</i>	<i>19,5</i>	<i>11,3</i>
	<i>1972-2003</i>	<i>3,88</i>	<i>68,0</i>	<i>17,9</i>	<i>14,1</i>

Kaynak; Eğitim Ve Sürdürülebilir Büyüme,Türkiye Deneyimi Riskler ve Fırsatlar. (Saygılı , Cihan ve Yavan 2006).

Bütün bu kaygılardan hareketle, Türkiye ölçeğinde bakıldığında özellikle son on senede yayımlanmış bütün sosyal politika dökümanlarının ortak noktalarından birisi eğitim sisteminin yeniden ele alınması zorunluluğudur. İlk ve ortaöğretim kademesinde yapılan reformlar ve bu reformlar neticesinde ayrılan kaynaklar belirli bir rahatlama getirmiş olsa da yükseköğretim sisteminin reformuna ilişkin bütün ilgili taraflarda bir mutabakat bulunmaktadır. Ancak bu reformun temel bileşenlerinin neler olacağı hususunda **farklı ve çok net olmayan görüşler** mevcuttur.

Bu çalışma dünyada ve Türkiyede yaşanan gelişmeler ışığında Türk yükseköğretim sistemi için yeni bir model önerisi ortaya koymak kaygısıdır.

Bununda ötesinde yükseköğretim sisteminin daha rasyonel bir temele oturtulmasının ortaöğretimde yaşanan sorunların bir kısmının da çözümüne somut ve önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Model, kalkınma planları ve yıllık programlar başta olmak üzere hemen bütün politika dokümanlarında vurgulanan özel harcamalarının payının artırılması ve üniversitelerin idari ve mali esnekliklerinin artırılmasını öngören iki temel hareket noktasından yola çıkmaktadır.

Üniversitelerin rekabetçi bir yapıya kavuşturulmaları için önerilen modelin temel ayakları şu şekildedir;

- 1) Öğrencilerin eğitimin finansmanına daha yoğun katılımı yoluyla, yükseköğretimin finansmanında özel harcamaların artırılması,
- 2) Artan özel finansmanla beraber üniversitelerin gelir ve giderlerini, mali yönetimlerini daha özerk ve esnek bir anlayışla belirlemeleri,
- 3) Finansal esneklik ile paralel ve ilgili olarak, *idari ve mali* özerkliklerinin ve esnekliğin sağlanması,
- 4) Merkezi sınav sisteminin korunması.

Çalışma şu şekilde devam etmektedir;

İkinci bölümde Dünyada ve Türkiyede eğitimde son dönemde yaşanan gelişmelere, üçüncü bölümde yükseköğretimin mevcut finansman yapısına kısaca değinilmekte ve mevcut yapının rekabeti, eşitliği, verimliliği hangi mekanizmalarla engellediği vurgulanmakta, dördüncü bölümde ise bu bilgiler ışığında yeni bir model önerisinde bulunmaktadır.

Çalışmada referans olarak alınan pek çok kaynak arasında iki tanesi ön plana çıkmaktadır. Bunlardan birincisi OECD tarafından her yıl eğitim göstergelerine ilişkin olarak detaylı bir şekilde hazırlanan ‘Bir Bakışta Eğitim 2008’ (*OECD Education at a Glance 2008*) raporudur.⁷

İkincisi ise çalışmada önerilen gelir dayalı kredi (*income contingent loans*) sisteminin ilk uygulandığı ve dolayısıyla ilk çıktıkların, sonuçların alındığı Avustralya’da konuya ilişkin yapılmış en kapsamlı çalışmalardan birisi olan ve

Bruce Chapman tarafından hazırlanmış olan '*Income Contingent Loans for Higher Education: International Reform*'⁸ yayınıdır.

1 Eğitimde Mevcut Durum

1.1 Dünyada yaşanan gelişmeler

Yükseköğretimde yaşanan talep artışı Türkiye'ye özgü bir gelişme değildir. Başta OECD ülkeleri olmak üzere hemen bütün ülkelerde yükseköğretim kademesindeki okullaşma oranlarında ve öğrenci sayılarında gözle görülür artışlar yaşanmaktadır.

Dünya genelinde 1991 yılı itibarıyla 68 milyon civarında olan yükseköğretim öğrenci sayısı 2004 yılında 132 milyona yükselmiştir⁹. Benzer şekilde OECD ülkeleri için yükseköğretim okullaşma oranı 1995-2007 arası %37'den %57'ye çıkmıştır.¹⁰

Ancak yaşanan bu kapasite artışlarının yükseköğretimin kalitesine ilişkin etkileri veya aynı dönem itibarıyla eğitimin kalitesinde ne ölçüde iyileşmeler yaşandığı pek çok ülkede kamu politika yapıcıları tarafından sıkça tartışılmaktadır.

Bunların başında Avrupa Birliği ülkeleri gelmektedir.

Mart 2000 Lizbon Konseyinde Avrupa Birliği 2010 yılı itibarıyla en rekabetçi ekonomi olma hedefini belirlerken yükseköğretime bu süreçte merkezi ve önemli bir rol yüklemiştir.

Ancak geçen sekiz yıllık süre zarfında bu amacı gerçekleştirebilmek için katedilen mesafe çok cesaret verici gözükmemektedir. Bu sebeple, 2005 yılı Mart’ında Avrupa Konseyi Komisyon’a *Lizbon Gündemi*’nin hedeflerine ulaşılabilmesi için yeni bir program oluşturulması hususunda çalışmalar yapmaya davet etmiştir.¹¹

Bu noktada Avrupa yükseköğretim sistemi ve kurumlarının Lisbon hedefleri ile uyumlu bir şekilde geliştirilememesinin de önemli etkisi vardır.¹²

Avrupa niversitelerinin göreli düşük performansları değışik sebeplerle ilişkilendirilebilir.

‘*Avrupa niversitelerinin verilere(kanıtlara) dayalı olarak reformu*’ çalışmasında Ploeg ve Veugelers AB niversitelerinin ABD, Avustralya ve in niversitelerinden daha düşük bir performans göstermelerinin arkasında kamu kaynaklarına dayalı finansman ve niversite yönetişim(*governance*) yapılarını gstermektedir¹³. (Ploeg, and Veugelers 2008)

Yine konuya ilişkin OECD çalışmasında *yönetişim* ile ilgili faktörler finansal, personel politikası, ğrenci seçimi ve müfredatların belirlenmesi ve hesap verebilirlik alanlarında endeksler belirlenmiştir.¹⁴

Ploeg, ve Veugelers’in çalışmasında ne çıkan hususları kısaca vurgulamakta fayda bulunmaktadır:

- Kamu kaynaklarının daha etkin kullanımı için bu kaynakların üniversitelerin daha rekabetçi olmalarını teşvik ve çıktılara dayalı olarak kullandırılması zorunluluğu.
- Avrupa ölçeğinde deneye dayalı(ampirik) bulgular yükseköğretimde özel fayda (getiri) oranlarının yüksekliğine işaret etmektedir. Bu ise özellikle harçların artırılması yoluyla öğrencilerin sistemin finansmanına daha yoğun katılımı ihtiyacını ortaya koymaktadır. *Bedava eğitim* kendiliğinden eşit erişim ve daha çok okullaşma oranını beraberinde **getirmemektedir.**

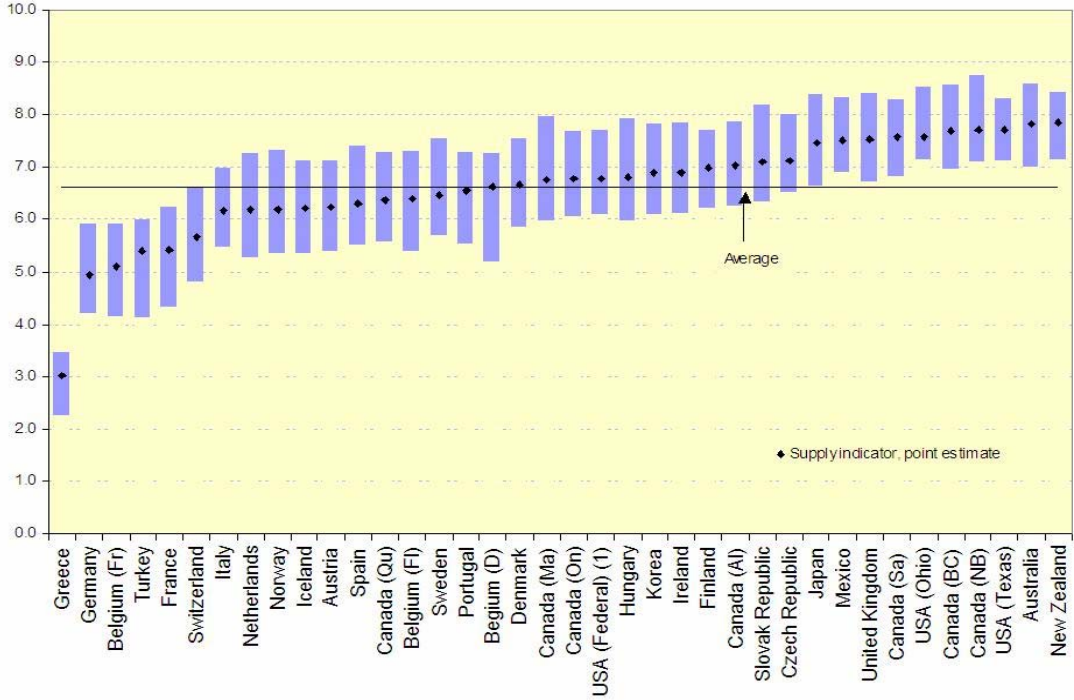
Üniversitelerin kendi stratejilerini daha özerk ve özgün şekillerde geliştirmeleri gerekmektedir. Bu da *ex ante* kontroller ve *ex post* hesap verebilirlik kriterlerinin geliştirilmesi ile mümkün olabilir. Bu ise insan kaynakları, idari ve yatırım yönetiminin profesyonel bir şekilde stratejik önceliklere dayalı olmasını beraberinde getirecektir.

Konuya ilişkin bir diğer önemli çalışmada¹⁵ Boarini ve Martins tarafından OECD araştırmalarına dayalı olarak yükseköğretim sunumuna ilişkin üç bileşenden oluşan özet bir gösterge oluşturulmaktadır. Bu bileşenler;

- Personel ve fon kaynakları gibi girdilerin ve yönetimi ile ilişkili esneklik ve özerklik
- Mezun ve kalite sıralamaları gibi çıktılar

- Değerlendirme ve finansman gibi hesap verebilirlik (accountability) ilkeleri

Şekil 1: Yükseköğretim sistemlerinde hizmet sunumuna ilişkin birleşik gösterge 05-06¹⁶



Yukarıdaki şekilde 10'luk ölçekte daha düşük rakamlar daha yüksek merkezietçi yapıya işaret etmektedir.ⁱ İlginç bir şekilde en merkezi 10 ülkenin tamamı (Türkiye de dahil olmak üzere) Avrupa ülkeleridir.

ⁱ Şekildeki kutular ülke ortalamalarının %95 güven aralıklarını göstermektedir.

1.2 Türkiye

Giriş bölümünde de belirtildiği gibi son on yılda Türkiye'deki en belirgin sosyal politikai önceliklerinden birisi eğitimin her kademesindeki reform girişimleridir. Bu çabaların sonucu olarak 1995-2004 yılları arasında kamu eğitim harcamaları Türkiye için reel olarak yaklaşık %90 oranında artarken artış oranı aynı dönem itibarıyla örneğin OECD ülkeleri için ortalama %42 düzeyindedir.

Ancak toplam harcamalardaki artışta, özel eğitim harcamalarının payının artması önemli bir faktör olarak göze çarpmaktadır. Zira aynı dönemde kamu eğitim harcamalarının toplam eğitim harcamaları içerisindeki payı %96'dan % 90'a gerilerken OECD için de %80'den % 74'e düşme söz konusudur.

Tablo 7- Eğitim kurumlarına yönelik kamu harcamalarının yıllar itibarıyla seyri (2000=100, sabit fiyatlarla)

	Eğitim Kamu harcamalarının toplam eğitim harcamaları içerisindeki yüzdesi			1995-2005 arasında kamu eğitim harcamalarının değişimi (2000=100, sabit fiyatlarla)		
	1995	2000	2005	1995	2000	2005
Türkiye	96.3	95.4	M	56	100	M
İngiltere	80.0	67.7	66.9	116	100	148
ABD	37.4	31.1	34.7	85	100	132
OECD .	79.7	78.0	73.8	85	100	127

Kaynak; OECD Education at a Glance 2008 (OECD Bir Bakışta Eğitim 2008)

Harcamaların yıllar itibarıyla seyri kadar GSMH ile ilişkisinin incelenmesi daha sağlıklı sonuçlar verecektir. OECD çalışmalarında Türkiye için 2002 ve 2004 yılları verileri bulunmaktadır.

2002 yılı itibarıyla kamu eğitim harcamaları GSMH'nin %3.4'ü, özel harcamalar ise %0,4 seviyesindedir.

Tablo 8- Kamu ve özel eğitim harcamaları (GSMH yüzdesi- 2002)

	Kamu	Özel	Toplam
Türkiye	3.39	0.43	3.82
Ülkeler ort	5.03	0.66	5.90

Kaynak: OECD Bir Bakışta Eğitim 2005 [OECD EAG 2005]

OECD Factbook 2008 yayınında yer alan 2004 yılı verilerine göre de benzer harcama düzeylerine işaret etmektedir.

Tablo 9- Kamu ve özel eğitim harcamaları (GSMH yüzdesi - 2004) (OECD Factbook 2008)

	Kamu	Özel	Toplam
Türkiye	3.8	0.3	4.1
Ülkeler ort	5.0	0.7	5.7

Kaynak: OECD Factbook 2008

Tablo 8 ve 9'da Türkiye için verilen kamu harcamaları Tablo 1'de verilen harcama oranları ile tutarlıdır.

Bütün bu ilave yatırımlarla sağlanan kapasite artışları öğrenci sayılarında artışı beraberinde getirmiştir. 1996 dan 2006 ya kadar geçen on senede üniversite öğrenci sayısı, yaklaşık %80'lik bir artışla 840 binden bir milyon 500 bine ulaşmıştır. Bu sonuç ise verilen eğitimin kalitesi, mevcut eğitim finansman

yapısının sürdürülebilirliği ile ilgili hususları ve bunlara ilişkin politika tedbirlerini daha önemli ve acil bir hale getirmektedir.

2 Eğitim finansmanı

Sistemin sürdürülebilirliğine ilişkin temel sorunlardan birisi yükseköğretimin finansman şekli ile ilgilidir. Yükseköğretimin finansmanı ile ilgili sorunların arkaplanını daha iyi anlayabilmek için yükseköğretim harcamalarının önemli ölçüde kamu kaynakları ile sübvansede edilmesinin arkasındaki iktisadi ilkeleri gözden geçirmek yerinde olacaktır.

Ekonomide, Dışsallıklardan (*Externality*) ve kusurlardan (*imperfections, distortions*) bağımsız bir piyasada arz ve talep sosyal artı değeri (*Social surplus*) maximize eder. Ancak ürünlerin farklılaştırılması, piyasa gücünün tek elde toplanması, piyasa hakkında bilgi eksiklikleri, yetersiz üretim, üretici ve tüketicilerin pazarlık güçlerinin yetersizliği gibi pek çok *piyasa kusuru*(*market failure*) sebebiyle sosyal artı değeri maksimize edilemez.¹⁷ Bu durumlarda, herhangi bir mal veya hizmetin fiyatı o malın üretimin marjinal maliyeti ve üretim ile ilgili dışsallıkların farkıdır.

$$P_x = M_x - E_x$$

P_x = mal veya hizmetin fiyatı

M_x = x'i üretmenin marjinal maliyeti

E_x = üretimle ve/veya tüketimle ilişkili dışsallıkların marjinal değeri

Dışsallık dediğimiz ise o spesifik iki kişi veya parti arasındaki işlemde yer almadığı halde bundan etkilenenlerin olması durumudur.

Örneğin yanınızda oturan kişi sigara yakarsa o kişi sigaranın keyfini, siz nikotinin bir kısmını sigara firması da bir paket sigara bedelini alır. İşlem (*transaction*) sigara firması ile kullanıcı arasındadır ancak bu işlemde etkilenenler sadece bunlarla sınırlı değildir. Tüketimin sosyal maliyeti bireysel maliyete oranla çok daha yüksektir, dolayısıyla sigaranın vergilendirilmesi ve kamuya açık yerlerde sigara yasağı uygulamaları bu dışsallığı azaltmaya yöneliktir.

Literatürde aslında sıkça verilen bir diğer örnek üretim süreçleri boyunca çevre kirlenmesine neden olan fabrikalardır. Çok basit bir anlatımla, böyle bir sanayi tesisi ve ürettiği mal söz konusu olduğunda bu malın sosyal maliyeti özel maliyetten yani firmaya getirdiği maliyetten daha fazladır. Dolayısıyla ya bu fabrikalara daha yeni teknolojiler kullanılması yoluna gidilir veya örneğin karbon vergisi (*carbon tax*) getirilir ve bu şekilde maliyet ve fayda eşitlenir.

Eğitim finansmanında da temel ilkelere (*a priori*) birisi budur.

İlköğretim kademesine baktığımızda, bu kademede ilave bir kişinin eğitiminin topluma getireceği fayda bireyin bu eğitim sayesinde elde edeceği ilave faydaya kıyasla daha fazladır. İktisadi terminoloji ile ifade edilirse, örneğin ilköğretimin marjinal toplumsal faydası, marjinal bireysel faydaya oranla daha yüksektir. Buda bu kademede yapılan yoğun kamu harcamalarını açıklayıcı niteliktedir.

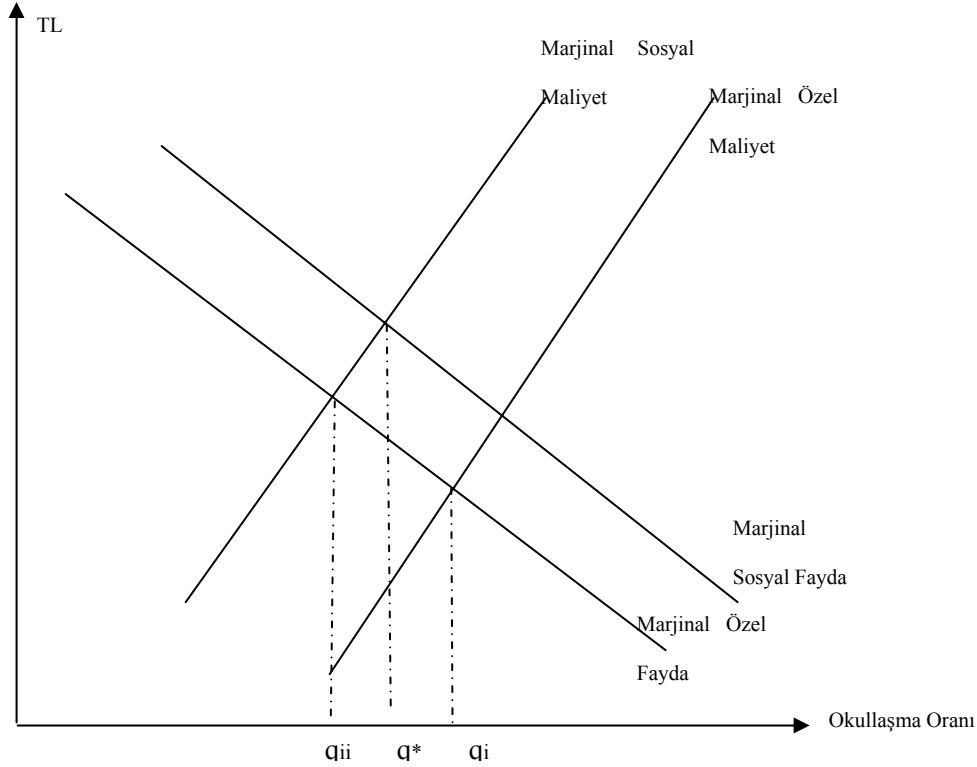
Dolayısıyla iktisadi perspektiften ele alındığında ilköğretimin finansmanı sadece Türkiye için değil neredeyse tüm dünyada önemli ölçüde kamu kaynakları eliyle yürütülmektedir. Bu kademe için yapılan özel harcamalar da, özü itibarıyla, hane halklarının özel eğitim kurumlarında verilen daha iyi eğitimin getireceği [*ilave iyi eğitime afettikleri*] önem sebebiyle ödeme güçleri doğrultusunda yaptıkları ekstra harcamalardır.

Bu birey ve kamu açısından maliyet ve fayda farklılıklarını grafik yardımı ile ifade edilmek istenirse ;

qi noktası marjinal özel fayda ile maliyetin kesişimini göstermektedir. Kamunun sistemi önemli ölçüde finanse ettiği durumlarda marjinal bireysel maliyet sosyal maliyetten çok daha düşüktür. Bu da öğrenci sayısının daha fazla olmasını beraberinde getirir.

Bu sosyal maliyeti dikkate aldığımızda ise **qii** noktasındaki fiyat ve okullaşma oranlarını (öğrenci sayısı) buluruz. Eğitimle ilgili bütün doğrudan maliyetlerin öğrencilerin üstlendiği durumlarda marjinal özel fayda ile marjinal sosyal maliyetin kesiştiği noktadır ki bu nokta da yükseköğretim'e düşük yatırımı göstermektedir. Ancak bu noktada da eğitim topluma olan faydaları dahil etmek gerekmektedir. İşte bu nokta marjinal sosyal fayda maliyetin eşitlendiği q^* noktasıdır. (Chapman 2005)¹⁸

Şekil 2 : Yükseköğretimin bireysel ve toplumsal maliyet ve faydaları (Chapman 2005)



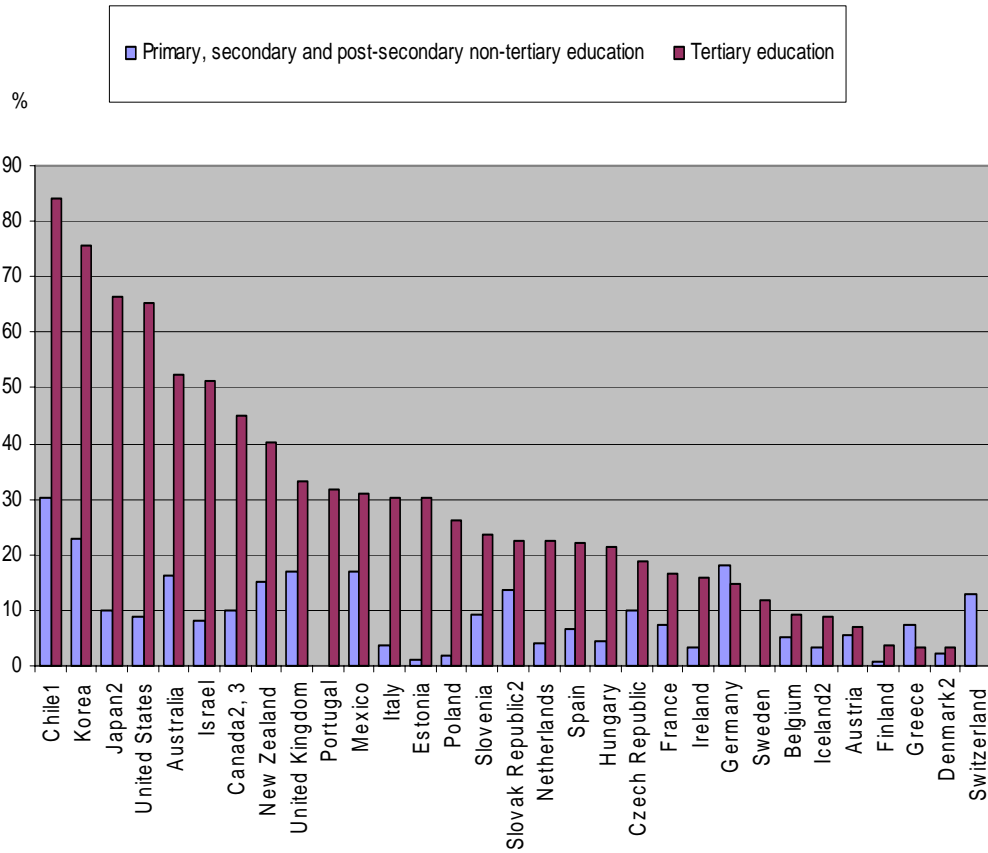
Yukarıdaki grafikte q_i ile q^* arasındaki fark fazla yatırımı göstermektedir.

Ancak yükseköğretim kademesine gelindiğinde durum değişmektedir. Özel harcamaların toplam harcamalar içerisindeki payı yükseköğretim kademesinde diğer kademelerden daha yüksektir.¹⁹

Aşağıdaki tabloda OECD ülkelerinin hemen tamamında eğitimin finansmanının bu temel iktisadi prensiple uyumlu olduğu görülmektedir. Örneklem grubundaki Yunanistan hariç bütün ülkeler için yükseköğretimin finansmanında özel

harcamaların payının diğer kademelerdeki özel harcama paylarından çok daha yüksek olduğu ve örneğin Şili ve Kore’de yükseköğretimin neredeyse tamamının özel kaynaklarca sağlandığı görülmektedir. Türkiye için bu alanda sağlıklı ve güncel bir veri seti bulunmamaktadır.

Şekil 3. Eğitim kurumlarında özel harcamaların oranları(2005)



1. Referans yılı 2006.

2. Bazı eğitim kademeleri diğerleri ile birleştirilmiştir. Tablo B1

3. Referans yılı 2006.

Kaynak: OECD Bir Bakışta Eğitim 2008 (www.oecd.org/edu/eag2008).

Şekil 3'deki çarpıcı sonuçlardan birisi ise şüphesiz ki ABD ile ilgili verilerdir.

Amerikan eğitim sisteminin finansmanında ve çeşitli kademelerde sunulan eğitimin kalitesine ilişkin ön plana çıkan iki önemli husus bulunmaktadır. Bunlardan birincisi ilk ve ortaöğretimin finansmanının %90'undan fazlası kamu kaynakları eliyle yürütülmekte iken yükseköğretimin finansmanında kamu kaynaklarının payı %30-35'ler seviyesine düşmektedir.

İkinci husus ise Amerika'da eğitim ekonomistleri tarafından da sıkça dile getirildiği üzere, ilk ve ortaöğretim kademesinde verilen eğitim rekabetten, kaliteden, öğrencileri daha sonraki eğitim kademelerine ve iş hayatına hazırlamaktan gittikçe uzaklaşmakta iken Amerikan yükseköğretim sistemi Amerikan mucizesinin arkasındaki en temel itici güçlerden birisidir. Tabii sadece bu iki eğilimden yola çıkılarak bir nedensellik ilişkisi atfedilmemektedir ancak yine de eğitimin finansman şeklinin son derece zıt ve farklı olan bu performansda önemli bir rolü olduğu da gerçektir.

Bunun çok somut bir örneği ve belki de neticesi olarak son yıllarda işgücünün eğitim kademeleri itibarıyla reel gelirlerindeki değişim gösterilebilir. Eğitim kademeleri arasındaki kalite farkının giderek açılmasının da bir neticesi olarak özellikle son yirmi yılda yükseköğrenim mezunu işgücünün reel gelirleri artarken lise mezunu işgücünün reel gelirlerinde ise azalma gözlenmektedir.

Örneğin Daron Acemoğlu, üniversite primi (*the college premium*) olarak tanımlanan üniversite mezunlarının maaşlarının lise mezunlarının maaşlarına oranının 1979–1995 arasında % 25’den daha fazla arttığını belirtmektedir.²⁰

2.1 Dışsallıklar

Yukarıda da değinildiği üzere eğitimin bireysel faydası temel olarak ilave eğitimin yol açtığı kişilerdeki verimlilik artışı ve bunun daha yüksek gelir elde etmek için kullanılmasıdır.

Eğitimin dışsallıklarını ise -her ne kadar aralarındaki etkileşim ve geçişkenlikler yoğun olsa da- ekonomik ve sosyal dışsallıklar olarak sınıflandırabiliriz.

Ekonomik boyutu (*kişisel getiri de olduğu gibi*) verimlilik artışının sadece o bireyi değil beşeri sermaye stokuna yapılan katkı nedeniyle milli gelir seviyesinde yol açtığı artıştır. Yakın dönem içsel büyüme teorilerinde de ortaya konulduğu üzere, eğitim ekonomik büyüme sağlayan temel açıklayıcı değişkenlerden birisidir.

Sosyal faydalar üzerine ise, çevre duyarlılığının artmasından, daha düşük suç işleme oranlarına kadar literatürde yapılmış çalışmalarda ortaya konulan pek çok pozitif dışsallıktan söz edilebilir.²¹

2.2 Eşitlikⁱⁱ

Yükseköğretimin finansmanında bu eğitimden yararlananların paylarının artırılması yönündeki görüşlere yönelik en temel eleştiri öğrenim ücretlerinin

ⁱⁱ Equity=eşitlik, adalet, hakkaniyet

artırılmasının ödeme gücü olmayanlar için eşitsizlik yaratacağı ve eğitime eşit erişim imkânlarından mahrum kalacakları varsayımdır. Ancak pek çok ülke verileri kullanılarak yapılan ampirik çalışmalar ise bu durumun tam tersini ortaya koymaktadır.

Tablo 10: Eğitim seviyelerine göre işgücü gelirleri (2006 veya son yıl) (Lise= 100)

		Lise öncesi			Bütün Yükseköğretim kademeleri		
		25-64	25-34	55-64	25-64	25-34	55-64
Fransa	2006	85	93	76	149	133	178
Almanya	2006	90	86	93	164	139	185
İrlanda	2004	85	78	83	169	150	184
İtalya	2004	79	81	74	165	157	194
Kore	2003	67	100	58	141	125	181
Portekiz	2005	67	74	48	177	166	188
İspanya	2004	85	94	74	132	126	155
Türkiye	2005	69	70	59	149	156	135
Bir. Krallık	2006	70	74	69	159	151	157
ABD	2006	66	72	65	176	160	180

Kaynak: OECD Bir Bakışta Eğitim 2008' den (EAG 2008) kısaltılmıştır.

Öncelikle eğitimin bireysel geri dönüş oranlarının yüksekliği (farklı ülkeler ve kademeler için değişen oranlarda da olsa) artık bilinen bir gerçektir. Örneğin 2005 OECD verilerine göre, Türkiye'de yükseköğretim mezunu bir çalışan lise

mezunu bir çalışandan ortalama %49 daha fazla gelire sahip olmaktadır. (Tablo 10)

Daha az bilinen bir başka gerçek ise yükseköğretim gören öğrencilerin ve ailelerinin ortalama olarak daha üst gelir gruplarına ve sosyo-ekonomik statüleri sahip olmalarıdır.

OECD Bir Bakışta Eğitim 2008 (EAG 2008) çalışması kapsamında veri toplanabilen 10 OECD ülkesi için öğrencilerin ailelerinin eğitim durumlarının incelendiği araştırma sonuçlarına aile fertlerinin özellikle de babanın yoğunlukla üniversite eğitimi almış olduğu dikkat çekmektedir.

'For all ten countries, more students are recruited from families in which the father has higher education than is warranted by the percentage of such families in the population'.(OECD 2008)

Yani, bir başka ifadeyle, ortada eğitim alan kişiler açısından oldukça karlı bir yatırım söz konusudur. Önemli oranda kamu kaynaklarından sübvansede edilmekte olan bu yatırımlardan faydalananlar ise gelir seviyeleri açısından avantajlı konudaki bireylerden oluşmaktadır.

Bu ise, son tahlilde, aslında kamunun (*merkezi otoritenin*) vergi gelirlerinin sosyo-ekonomik açıdan iyi olan ailelere ilerde çok yüksek oranlarda getirisini olacak bir hizmeti sübvansede ediyor olmasıdır.

Eşitlikçi bir perspektiften vergi veya kamu gelirlerinin yeniden dağılımı yapılmak istendiğinde bunun ilk ilkesi desteklerin (veya vergilerin) gelir

durumuyla ters orantılı olması ilkesidir (*progressive taxation*). Yani asgari ücrete sahip bir vatandaşın örneğin %20'lik bir gelir vergisine muhatap ise, bunun iki katı gelire sahip bir çalışanın %20'nin üstünde bir vergi vermesi beklenir. (*Daha da teknik bir ifadeyle, asgari ücretli ile arasındaki ilave gelirin daha yüksek bir kesinti oranına muhatap olması*). Daha basit bir anlatımla, eşitlikçi bakış açısı zenginden yoksula bir gelir transferi hedeflerken gelinen noktada yoksul kesimlerden toplumun daha üst kesimlerine bir gelir transferi yapılmaktadır.

Mevcut sistemdeki bu asimetrik durumu merkezi sınav sistemi (ÖSS) bir ölçüde düzeltme etkisine sahiptir. Şöyle ki, kısıtlı veya dezavantajlı sosyo-ekonomik arka plandan geliyor olsa dahi lise mezunları mezuniyetleri ile beraber merkezi sınava girme hakkına sahiptir. Ancak uygulanan sınav ile kişilerin ortaöğretim müfredatı boyunca öğrendikleri arasındaki ilişkinin giderek uzaklaşması neticesinde özel dersaneler üniversite seçme sisteminde çok önemli bir rol oynamaya başlamıştır. Yükseköğretimin kapasitesinin de öğrenci talebini karşılayamaması ile birlikte, **özellikle ödeme gücü olanlar**, bu ödeme güçleri ile paralel olarak dersanelere yatırım yapmaktadırlar. Aslında yükseköğretime yapması gereken yatırımı, yükseköğretim için neredeyse ön koşul haline gelen ve zaten yükseköğretimde parasız olduğu için dersanelere yapmaktadır. Ödeme güçlüğü içerisinde yoksul kesimler ise ilk merkezi sınavı aslında dersane aşamasında verip elenmektedirler.

Dolayısıyla, eşitlik perspektifinden yola çıktığımız halde, son tahlilde, örneğin, asgari ücretle çalışan bir vatandaş, zaten düşük olan gelirinden vergisini vermekte, düşük gelire sahip olması sebebiyle aslında belki de çok da başarılı olan çocuğunu dershaneye ve dolayısıyla üniversiteye gönderememekte ve bu vergi gelirleriyle kamu yükseköğretim sistemini finanse etmektedir.

OECD çalışmasında **da** vurgulandığı üzere, *bedava eğitim* kendiliğinden eşit erişim ve daha çok okullaşma oranını beraberinde **getirmemektedir**. Hatta Türkiye örneğinde bir aşama daha ileri giderek bedava eğitimin (*dolaylı vergilerin yüksekliği gibi vergi sistemindeki anomaliler, dersane talepleri vb sebeplerle*) eşit erişim ve daha çok okullaşma oranını olumsuz etkilediğini söylemek mümkündür.

Oysa bu ekonominin en temel ilkeleri ile bile çelişki arz eden sistemin yerine konulabilecek iyi tasarlanmış bir yükseköğretim sistemi sürdürülebilir bir ekonomik ve sosyal kalkınmanın tetikleyicisi görevi görebilecektir.

Öncelikle gerçek anlamda eşitlikçi bir sistem doğal olarak daha dezavantajlı kesimlerden gelen öğrencilerin yükseköğretimden büyüyen oranlarda pay almasına yol açacaktır. Bu da bu kişilerin eğitimin yüksek getirisi sebebiyle gelir durumlarını artıracak verimliliğe ve gelir dağılımının iyileştirilmesine katkı sağlayacaktır.

Burada en önemli mekanizma ise şu şekilde olacaktır:

Çeşitli eğitim kademeleri itibarıyla kişilerin ortalama yıllık gelirlerinin Tablo 11'deki gibi olduğunu ve Yükseköğretim kademesinde geri dönüş oranının (*private internal rate of return IRRp*) %16 olduğunu varsayalım.

Tablo 11: Eğitim kademeleri itibarıyla Ortalama Yıllık Kullanılabilir Gelir (TL)

Eğitim kademesi	Ortalama Yıllık Kullanılabilir Gelir (TL)
Lise	2.941.940.014
Lise dengi meslek	4.540.185.970
2 yıllık yüksekokul	4.984.535.043
4 yıllık yüksekokul, fakülte	10.568.520.380
Yüksek lisans, doktora	15.154.207.967
Yükseköğretim (2 yıllık, 4 yıllık, y. Lisans, doktora)	8.944.662.889

Kaynak= 2002 Yılı Hanehalkı Bütçe anketi

Örneğin bu iki kişi 2002 yılı itibarıyla lise mezunu olarak çalışma hayatına atılmış olsaydı yaklaşık 3 milyon TL yıllık gelir elde edebilecekken aldıkları dört yıllık lisans eğitimi neticesinde gelirlerinde ciddi bir artış yaşanacağı gözlemlenmektedir.

Burada tekrar ekonominin en temel prensiplerinden birisine **kişisel fayda** (*personal utility*) fonksiyonuna geri dönelim.

Kişilerin hayattaki temel amaçlarından birisi elde edebilecekleri faydayı (*utility*) maksimize etmektir. (*utility maximization*) İktisat bilimi bireylerin iktisadi

kararlarında bu ilkeye uyumlu hareket ettiklerini varsayar ve pek çok fonksiyonu bu temel davranışa göre modeller.

Kişisel fayda fonksiyonunun ise en temel değişkeni gelirdir. Yani faydayı refah yoluyla ölçeriz ve de bunun (neredeysse) birimi gelirdir. Muhakkak ki para yani gelir her zaman refahı getiren tek enstrüman değildir ancak iktisadi model insanların bu gelir ile mutluluk, refah getirecek araçları elde edebileceğini varsayar. Kimisi bu geliri ile kendisine yeni bir spor araba alır ve bir birim fayda elde eder, diğer o parayı dünyayı gezmek için kullanır ve bir birim fayda elde eder ancak ortak noktaları elde edilen bir birim faydadır.

Toplam refah (W) da, bu ilkedan hareketle toplumdaki bütün bireylerin faydalarının toplamı olarak özetlenebilir. Yani;

$$W = U(Y_1) + U(Y_2) + U(Y_3) + \dots + U(Y_N)$$

W = toplam sosyal refah

U() = fayda fonksiyonu

Y = gelir;

İkinci önemli husus ise elde edilen ilave (*marjinal*) gelirin faydasının gittikçe azalmasıdır. Yani kişinin kazandığı ilk bir milyar liradan elde edeceği fayda ikinci bir milyardan elde edeceği faydadan daha fazladır. Daha teknik bir ifadeyle ölçeğe göre azalan bir getiri söz konusudur.

Netice itibarıyla farklı gelir gruplarından gelen iki öğrenci yükseköğretim neticesinde gelirlerini üç milyondan 10 milyona çıkarmakta iken bunun

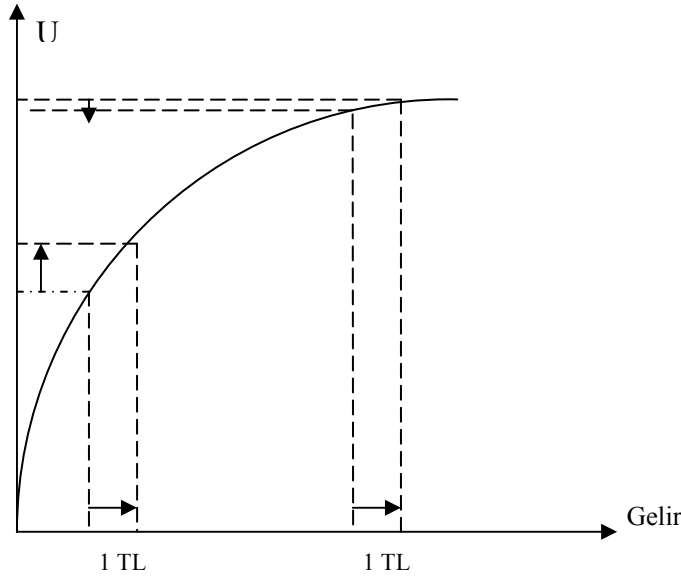
neticesinde elde edilen fayda düşük gelir grubundan gelen öğrenci için çok daha yüksek ve anlamlıdır. Yani aslında gelir artışı aynı oranda olmasına rağmen elde edilen fayda birimi farklılık göstermektedir.

Bu analizin bir sonraki aşamasında böylesi bir yeniden dağılımın gelir dağılımı üzerindeki muhtemel etkilerini bakmak yerinde olacaktır.

Bu da yukarıdaki grafiğe tekrar dönmeyi gerektirir. Yani ekonominin geneli için geçerli olabilecek olan bireysel ve sosyal fayda ve maliyetler arasındaki farklılıklar, toplumun farklı bölümlerine değişik katsayılar (ağırlıklar) yüklendiğinde değişmektedir.

Bir başka ifadeyle, en alt %20'lik gelir grubundaki hanehalklarına yönelik bir yükseköğretimin marjinal sosyal faydası en üst %20'lik dilimden çok daha fazladır. İşte yoksul ve başarılı öğrencilere yönelik desteklerin arkasındaki temel iktisadi motivasyon da budur. Bir anlamda bu destekleri *ortalamalara dayalı olarak (means tested) yapılan gelir transferlerine* olarak tanımlayabiliriz.

Şekil 4: Bir birimlik ilave gelirin farklı gelir grupları itibarıyla faydaları



Burada artık eğitim iktisadı literatüründe gittikçe daha az dile getirilmeye başlanmış olsa da, yükseköğretimin bir **hak** olduğu ve dolayısıyla vergi gelirleri yoluyla, yani kamu finansmanı ile bu eğitimin verilmesi yönündeki görüşlere de kısaca değinilmesinde fayda bulunmaktadır. Aslında konunun eşitlik, verimlilik ve dışsallıklar ile ilgili teknik ve ekonomik arkaplanı bu görüşe cevap verici mahiyettedir ancak biraz daha açılmasında fayda bulunmaktadır. Yükseköğretimin çok temel bir hak olduğu varsaysak dahi, bu durum bizatihi (kendiliğinden) tamamen kamu eliyle finansmanı gerekli kılmaz. Örneğin beslenme ve gıda da temel bir haktır ancak gıda ürünlerinin hepsi belirli bir fiyata satılmaktadır. Hatta hak olmasına rağmen bu ürünlerin serbest piyasada

oluşan fiyat göstergelerine son yıllara kadar ülkemizde vergi konulmaktaydı, ancak daha sonra Temel Gıda ürünlerinde vergi indirimi yoluna gidildi.

Burada yükseköğretim finansmanında dikkat edilmesi gereken ahlaki husus, yetenekli bir öğrencinin ekonomik durumundan bağımsız olarak mümkün olan en ileri seviyede ve mümkün olan en iyi eğitim kurumlarından eğitim alabilmesidir. Artan yükseköğretim talebi ile eşzamanlı olarak sıkı kamu finansman gerçekleri beraber değerlendirildiklerinde kamu finansmanının aslında sisteme aşağı yönlü bir kalite baskısı getirdiğini görmek mümkündür.

Eğer yükseköğretimden yararlananlara maliyetlerin bir kısmını kendilerinin karşılamasının talep edilmesi haksızlık ise, bunun yükseköğretim almayanlardan talep edilmesi daha büyük bir haksızlıktır.²²

Dünyadaki gelişmeleri, bireylerin iktisadi davranışlarını, bilgi ekonomisinin ve davranışsal ekonominin getirdiği yenilikleri anlayamadan ve doğru yorumlayamadan Türk yükseköğretimin içinde bulunduğu ciddi sıkıntıları aşmak mümkün olamayacaktır.

2.3 Verimlilik

Mevcut durumla ilgili ikinci önemli husus sistemin verimlilik düzeyinin irdelenmesidir. Yükseköğretim mezunlarının temel becerilerden yoksunluğu ve yükseköğretim mezunları arasındaki yüksek işsizlik oranları sistemin verimlilik durumuna ilişkin önemli göstergelerdir.

Ancak eğitim-verimlilik ilişkisine dair en önemli bulgulardan birisi Tablo 4 de değinildiği üzere eğitimin verimlilik artışı yoluyla büyümeye katkısının sınırlı olmasıdır. Eğitimin; verimliliğe, teknolojinin geliştirilmesine, fiziki yatırımlara, sosyal sermayeye, talep rasyonelleşmesine ve iyi yönetim gibi temel tamamlayıcılık eksenindeki mekanizmalar yoluyla katkılarından söz edilebilir.

Verimliliğin ön şartlarından birisi, belki de birincisi rekabet ortamıdır. Kişilerin ilk etapta yükseköğrenime olan talebinin de temelinde bizzat rekabet baskısı yatmaktadır. Bir başka deyişle işgücündeki lise mezunlarının ilave eğitim taleplerinin arka planındaki temel motivasyon lise mezunu yoğun işgücü arzı ve bunun iş bulmada yarattığı rekabet baskısıdır.

Yükseköğretimde de verimliliğin artırılması *rekabetçi bir yapının* tesisi ile mümkün olabilecektir.

Rekabetçi yapı ile kastedilen üniversitelerin en iyi öğrencileri ve öğretim elemanlarını kazanabilmek için rekabetini, öğrencilerin işgücü piyasasına daha iyi sinyal verebilmek için eğitim aldığı kurumdan daha talepkar olmalarını

beraberinde getirecektir. Örneğin sonraki bölümlerde değinileceği üzere, öngörülen model yoluyla üniversite finansmanının %15 dolayındaki tutarının üniversitelerin oluşturacakları vizyonları gerçekleştirme kapasitelerinin değerlendirildiği performans göstergelerine bağlı olması yoluyla ilave bir rekabet ortamı daha tesis edilmiş olacaktır.

Özet itibarıyla kamu politikalarının tasarımı sürecinde karar vericiler genellikle eşitlik (hakkaniyet) ve verimlilik arasında bir tercih yapmak durumunda kalabilirler. (*efficiency –equity trade off*)

Pek çok sosyal politika tasarımı sürecinde karar vericiler eşitlik ve verimliliğe atfettikleri nispi önem ve bu önemle şekillenen ağırlıklar neticesinde temel program parametrelerini oluştururular. Örneğin emeklilik dönemi ödemelerinin oranının çalışma hayatındaki gelirlere göre yüksek olduğu sosyal güvenlik sistemlerinin erken emekliliği teşvik ettiği ve sistemin verimliliğini olumsuz etkilediği belirtilebilir. Buna karşın aylık bağlama oranlarının düşüklüğü veya emeklilik yaş sınırının yukarıya çekilmesinin eşitlik ilkesine zarar verdiği öne sürülebilir.

İlk etapta yükseköğretimde de böyle bir tercih olduğu düşünülebilir. Yani yükseköğretimin paralı hale getirilerek verimliliğin artırılacağı öte yandan bunu eşitlik (hakkaniyet) ilkesini zedeleyebileceği öne sürülebilir.

Ancak en sade anlatımıyla, yükseköğretimde böyle bir ikilemden (trade-off) söz etmek olası değildir. Düzgün tasarlanmış bir paralı yükseköğretim sistemi, hem verimliliği artıracak hem de eşitlik ilkesinin gözetilmesine çok ciddi ve somut katkılar sağlayacaktır.

Bu verilerden hareketle ki OECD, [Bir Bakışta Eğitim EAG 2008] zenginler ve yoksullar arasındaki oyun sahasını eşitlemeyi (*eğitime erişim hakkının eşitlenmesi kastediliyor*) sadece basit bir eşitlik meselesi değil aynı zamanda daha yüksek nitelik gerektiren meslekler için işe alma havuzunun ve dolayısıyla toplam işgücü rekabetçiliğinin yükseltilmesinin bir yolu olarak görmektedir. Yani, doğru bir politika tasarımı ile yükseköğretimde hem eşitliği hem de verimliliği artırmak mümkündür. Yükseköğretimi bu anlamda klasik bir eşitlik-verimlilik tercihi çıkmazından farklı kılan en önemli farklılık sektörün doğası itibarıyla hem üretim hem de tüketim süreçleri ile yoğun ve yakın ilgisidir.

3 Önerilen Model

Mevcut durumda Devlet üniversitelerinin finansman ihtiyacının büyük bir bölümü genel bütçeden karşılanmaktadır. 2007 yılı itibarıyla üniversite gelirlerinin yaklaşık yüzde 55,2'sini genel bütçe geliri, yüzde 32,2'sini döner sermaye ve yüzde 12,6'sını diğer özel gelirler oluşturmaktadır.²³ Benzer şekilde, 2005 verilerine göre devlet üniversitelerinin gelir kaynakları içinde bütçenin payı % 57, üniversite döner sermayesinin payı % 38, öğrenci katkısının payı % 4, diğer gelirlerin payı ise sadece % 2 dir.²⁴

Yeni modelde Yükseköğretim sisteminin finansmanı **Öğrenci harçları, Döner Sermaye Gelirleri ve Devlet (Merkezi Bütçe)** katkısı olmak üzere üç ana kalemden oluşacaktır.

Tablo 12: Yükseköğretim kurumları bütçe harcama kalemleri

BÜTÇE GİDERİ	5,183,923
Personel Gideri	2,734,929
Personel Gideri	2,398,817
Devlet Primi Giderleri	336,113
Mal ve Hizmet Alımları	556,880
Sermaye Giderleri	879,756
Transferler	1,012,358
Cari Transferler	1,012,358

Kaynak; BUMKO²⁵

2004 yılı itibarıyla Yükseköğretim kurumlarında *örgün* öğretim gören bir milyon 300 bin öğrenci için (1.300.000) toplam 5.184 milyar YTL (katrilyon TL) tutarında bir harcama gerçekleşmiştir (toplam harcama:196 katrilyon TL). Bu da yaklaşık olarak öğrenci başına 4000 YTL’lik bir harcamaya karşılık gelmektedir. Bu harcamanın ise yaklaşık yarısı (%46) personel giderleri için kullanılmıştır. Başka bir ifadeyle, personel ödemeleri hariç olmak üzere öğrenci başına 2200 YTL’lik bir harcama yapılmıştır. (2004 yılı fiyatlarıyla)

Yeni modelin temelinde üniversite bütçelerinin yarısının öğrenci harçlarından karşılanması esas alınmaktadır. Bir başka ifadeyle, 2008 yılı itibarıyla ortalama öğrenci başına 3000 YTL’ lik tutar öğrenci harçları yoluyla karşılanacaktır.

T.C. Yükseköğretim Kurulu tarafından Şubat 2007 tarihinde yayımlanan Türkiye’nin Yükseköğretim Stratejisi raporu verilerine göre²⁶ örgün öğretimdeki öğrenci başına bütçe ödeneği 2004 yılı için 3353 YTL ve 2005 yılı için 4095 YTL’dir.(2005 yılı fiyatlarıyla) Bu noktada önemli olan husus bu sayılardan ziyade oranlardır. Böyle bir uygulamaya geçilmesi ile birlikte bir önceki yıl için daha tutarlı ve ayrıntılı bir şekilde hesaplanarak deflate edilecek ve öğrenci başına harcamanın %50 si *katkı değeri* olarak belirlenecektir.

Döner Sermaye Gelirleri ise son yıllardaki ortalamalara benzer şekilde üniversite gelirlerinin %35’ini karşılamak için kullanılacaktır. Kalan %15’lik kısım ise merkezi bütçeden üniversitelere yapılacak yardımlardan oluşacaktır.

Merkezi bütçeden yapılacak transferlerin, yani toplam üniversite bütçesinin tahmini %15'ine karşılık gelecek bu ödemeler ise iki alt harcama kaleminden oluşacaktır. İlk %10'luk kısım (toplamın yüzde 10'u, ama Merkezi Bütçe katkısının %67'si) üniversitelerin stratejik vizyonları ve diğer temel politika dökümanları ile ortaya koymuş oldukları somut, ölçülebilir hedeflerine ne kadar yakınsadıklarına bağlı olarak tahsis edilecektir. Bir başka ifadeyle, bu kaynağın kullanım esasları mevcut altyapı ihtiyacı, öğrenci sayısı yerine, performansa dayalı bir teşvik mekanizmasına daha yakın bir hal alacaktır.

Geriye kalan %5'lik dilim, bir anlamda rezerv fon olarak kullanılacaktır. Şöyle ki, yeni sisteme geçilmesiyle birlikte, [*son üç yılda kurulan üniversitelere bir geçiş dönemi tanınmış olmakla birlikte*], diğer üniversiteler içerisinde de çeşitli nedenlerden ötürü dezavantajlı durumda olan üniversiteler bulunması normaldir. Örneğin üniversiteler için döner sermaye gelirleri, döner sermaye gelirleri için de üniversite bünyesinde Tıp Fakültesi'nin bulunuyor olması önemli bir avantajdır. Böyle bir avantajdan yoksun üniversitelere bu %5'lik tutar geliştirilebilecek çeşitli kriterlere bağlı olarak kullandırılabilir.

2006-2008 yılları arası kurulmuş olan 41 yeni üniversite için beş senelik bir geçiş dönemi öngörülmektedir. Bu geçiş dönemi, bu üniversitelerin diğer üniversitelerle arasındaki önemli farkları azaltabilmek için bir hazırlık dönemi

olacak aynı zamanda diğler üniversitelerin bu süre zarfında yaşayacakları tecrübeleri görmelerine fırsat tanıyacaktır.

2004 yılı fiyatlarıyla 2200 YTL'lik harcama 2008 yılı fiyatlarıyla yaklaşık 3000 YTL'ye karşılık gelmektedir. Üniversiteler harç miktarlarını belirlerken +/- %15 bandında bir esnekliğe sahip olabilecektir. Bir başka ifadeyle, üniversiteler harç ücretlerini 2550–3450 YTL arasında bir tutar olarak belirleyebileceklerdir.

Meslek Yüksekokulları'nın(MYO) yeni düzenlemedeki durumu önemli bir konu olarak ortaya çıkmaktadır. Buna ilişkin olarak önerilen ise, MYO'ların yeni düzenlemeden muaf tutulması ve eski finansman şeklinin devam etmesidir. Uygulamanın ilerleyen yıllarında ise, MYO'lara YÖK ve diğler kurumlar tarafından ilişkin yürütölen reformlar ışığında konunun tekrar ele alınmasıdır.

3.1 Döner Sermaye

Model; üniversitelerin toplam gelirlerinin yaklaşık %35'lik bir kısmının Döner Sermaye gelirleri yoluyla karşılanmasını öngören yeni bir sistem ile döner sermaye mevzuatında bazı değişiklikleri beraberinde getirecektir.

Şöyle ki, üniversitelerin döner sermaye gelir kaynaklarının başında Tıp Fakülteleri gelmektedir. Tıp Fakültelerinin yatırım harcamaları ise toplam yatırım ödeneği içerisinde önemli bir paya sahiptir. Sağlık yatırımları toplam yatırımların 1995 yılı itibarıyla %35'ini, 2005 yılı itibarıyla ise %33'ünü oluşturmaktadır. Diğer yıllarda da bu oranlar arasında bir seyir izlemektedir.²⁷

Daha net bir ifadeyle toplam yatırımların %35'inin ayrıldığı sağlık alanı toplam gelirlerin de neredeyse %35'ini üretmektedir. Bir farkla, elde edilen gelirlerin çok önemli bir bölümü tıp fakülteleri için kullanılmaktadır.

Cari döner sermaye mevzuatı²⁸ döner sermaye gelirlerinin ne şekilde kullanılabilmesine ilişkin hükümler içermektedir.

... 'Her eğitim-öğretim, araştırma veya uygulama birimi veya bölümü ile ilgili öğretim elemanlarının katkısı ile toplanan döner sermaye gelirlerinin en az yüzde otuzu; o kuruluş veya birimin araç, gereç, araştırma ve diğer ihtiyaçlarına, kalan kısmının üniversite yönetim kurulunun belirleyeceği bir oran çerçevesindeki miktarı bağlı bulunduğu üniversitenin araştırma fonuna aktarılacak üzere ayrılır'.(7.madde)

Bu maddede belirtilen dışında kalan gelirler için ise;

.... 'üniversite yönetim kurulunun belirleyeceği oranlar çerçevesinde, döner sermayenin bağlı bulunduğu birimde görevli öğretim elemanları ve aynı birimde görevli 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'na tâbi personel arasında paylaşılır.'

hükmü yer almaktadır

Burada diğer fakülteler için eşitsizlik ve üniversite için rekabetsizlik yaratan bir durum vardır. Döner Sermaye'nin en basit tanımı gelirlerinin giderlerini karşılamasıdır. Ancak toplam maliyetlerde çok ciddi bir payı olan **ilk yatırım maliyeti** tamamen üniversite bütçesinden (ve dolayısıyla merkezi bütçeden) ve buna ilaveten personel ödemeleri önemli oranlarda üniversite bütçesinden (ve dolayısıyla merkezi bütçeden) karşılanmakta iken elde edilen gelirlerin ise mütevazî bir bölümü üniversite bütçesine aktarılmaktadır. Tıp fakültesi için kullanılan bir yatırım kaynağının aynı zamanda örneğin mühendislik fakültesi için de kullanılabilir bir kaynak olduğu (alternatif kullanım) dikkate alındığında, böyle bir durumu ancak bu kaynağın tıp fakültesinde kullanımı yoluyla elde edilen gelirin mühendislik fakültesi ise paylaşılması rasyonel kılabilir.

Bunun içinde cari mevzuatta belirtilen;

- o kuruluş veya birimin araç, gereç, araştırma ve diğer ihtiyaçlarına,
- kalan kısmının üniversite yönetim kurulunun belirleyeceği bir oran çerçevesindeki miktarı bağlı bulunduğu üniversitenin araştırma fonuna aktarılmasına,

- *bu iki kalemden geriye kalan kısmın üniversite yönetim kurulunun belirleyeceği oranlar çerçevesinde, döner sermayenin bağlı bulunduğu birimde görevli öğretim elemanları ve aynı birimde görevli 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'na tâbi personel arasında paylaşılır*

ilkelerinin yeniden gözden geçirilmesi ihtiyacı açıktır. Burada izlenebilecek bir yöntem şu şekilde olabilir; Tıp fakültesi ve üniversitenin gerçek ihtiyaçlarına bağlı olarak bir oran belirlenebilir ve döner sermaye gelirlerinin bu orandan az olmamak üzere üniversite geliri olarak değerlendirilmesi ilkesi benimsenebilir.

Böyle bir öneriye gelebilecek ilk eleştiri, tıp fakültelerinin sağlık hizmeti ve eğitimi verdiği ve söz konusu olanın ve öncelikli olanın insan hayatı olduğu, ayrılan kaynaklarının düşürülmesinin sağlık hizmet kalitesini olumsuz etkileyeceği ve tıp fakültesi çalışanların hak ettikleri ücretleri alamayacakları savıdır.

Çözüm olarak hizmet sunumunda maliyet etkinliğinin sağlanmasına ilişkin somut, ölçülebilir ve kıyaslanabilir göstergeler rahatlıkla geliştirilebilir ve yıllar itibarıyla maliyet etkinliğinin artırılması sağlanabilir. Ayrıca personel ödemelerinde de verilen hizmet sunumunda kalite ve sayıya endekli yan ödeme sistemi geliştirebilir.

Bütün bunlara ilaveten sağlık alanında yapılan düzenlemeler ile birlikte sistemin gittikçe rekabeti ön plana çıkardığı bir durumda tıp fakültelerinin de bu

dönüşümüne paralel olarak yapılandırılması ihtiyacı açıktır. Önerilen değişiklikler bu önemli ihtiyacı da karşılayacaktır.

3.2 Harçların artırılması

Öğrenci harçlarının artırılması hiç şüphesiz ki etkin bir harç-burs ve kredi sisteminin geliştirilmesi ile başarılı bir şekilde uygulanabilir. Buna rağmen harç tutarlarının artırılmasının yükseköğretim talebini azaltabileceği argümanı öne sürülebilir.

Bu konuya ilişkin olarak OECD [Bir Bakışta Eğitim 2008-EAG 2008] çalışması, öğrencilerin harç ücretlerine katılım oranlarının daha yüksek olduğu ve etkin teşvik mekanizmalarının olduğu ülkelerde yükseköğretime talep daralması gözlenmediğini vurgulamaktadır. (OECD EAG 2008-Pg 265)

Türkiye örneğinde de talep daralması değil ama talebin daha rasyonelleşmesi gerçekleşecektir. Yani kişiler alacakları eğitime atfettikleri önem ve gelir ile bunun karşılığında yapmaları gereken katkılara dayalı tercihlerde bulunacaktır.

Burada önerilen sistem başta İngiltere olmak üzere Avustralya, Yeni Zelanda gibi pek çok ülkede uygulanmakta olan Gelire Dayalı Kredi sistemidir. (*Income Contingent Loans*) Kanada ve ABD’de de aslında benzer uygulamalardan söz edilebilir.

ABD’de uygulanan sistem (çok genel hatlarıyla) okulların harç ücretlerini peşin olarak alması ve devletin aile gelirleri belirli bir değerin (seviyenin) altında olanlara verdikleri desteklerle banka kredisi alabilmeleridir. Kanada’da ise, kredinin faizinin mezuniyet öncesi devlet desteği şeklinde bankalara ödenmesi

ve iflas ve/veya ödeme güçlüğü anında devlet tarafından verilen ödeme teminatıdır.

3.3 Gelire Dayalı Kredi sistemi (Income Contingent Loans)

Gelire dayalı finansman enstrümanlarının doğru tasarlandıklarında yükseköğretimin finansman sıkıntılarını önemli ölçüde çözebilme avantajları vardır.

Bu krediler öğrencilerin harç veya gelir durumlarına destek olmak için sağlanan finansman imkânlarıdır. Genellikle kamu kaynaklı olmakla birlikte ticari bankalarında bu kaynağı sağlamamaları için bir neden bulunmamaktadır. Bu yöntemin önemli bir özelliği borcun geri ödemesinin borçlunun gelecekteki gelir seviyesi (ödeme gücü) ile ilgili olmasıdır.²⁹ Bir başka ifadeyle öğrenci geri ödemeyi ancak **belirli bir ödeme gücüne eriştiğinde** ödemeye başlayacağı için kişinin tüketim harcamalarını beklenen yaşam süresi boyunca düzgülendirmesi gibi bir önemli bir pozitif dışsallık da olacaktır. (*consumption smoothing*) Yani bir başka ifadeyle, kişi bu krediyi banka kredisine benzer şekilde nakit ihtiyacı (*harcını yatırmak için*) olduğunda elde etmekte, ödemesini ise belirli (daha önceden belirlenmiş) bir eşik değerinin üstünde gelire sahip olduğu yıllarda yaptığı için tüketiminin dalgalanması veya ödeme güçlüğüne muhatap olması söz konusu olmayacaktır.

Tekrar kamu politikası tasarlama sürecindeki en önemli iki hareket noktamızdan birisi olan eşitlik perspektifine döndüğümüzde;

Her ne kadar OECD çalışması özel harcamaların artırılmasının doğrudan talep daralmasına yol açmadığını gösteriyor olsa da bu yatırımı ileride geri ödeme zorluğu çekeceği düşüncesi ile sistemden uzaklaşacak bir kesim olacağını öngörmek ve bu oranı minimize etmek için, ilk etapta, gerekli adımları atmak daha yerinde olacaktır.

Önemli hususlardan birisi değişik disiplinlerde öğrenci birim maliyetlerinin farklılığı ve dolayısıyla öğrencilerden beklenecek katkı miktarlarının bu oranlarda farklılaştırılması ihtiyacıdır. Ancak uygulamanın ilk yıllarında hem üniversite hem de bölümler (*disiplinler*) bazında farklılaştırma sistemde bir karmaşıklığa yol açabilecektir, ayrıca sistemin uygulanması ile birlikte üniversiteler öğrenci maliyetlerini daha tutarlı hesaplamaya başlayabileceklerdir ve uygulamanın ilk beş yılını takiben öğrenci katkı paylarının değişik disiplinler dikkate alınarak farklılaştırılmasına geçilebilecektir. Avustralya’da 1989’da *gelire dayalı kredi sistemi* ilk uygulanmaya başladığında bütün disiplinler için sabit bir tutar belirlenmiş iken bölümler için katkı paylarının farklılaştırılmasına 2000 yılından itibaren başlanmıştır.³⁰

Son olarak yine Avustralya’da bu sistemin uygulanmaya başlandığı 90’lı yıllardan itibaren ailelerin sosyo-ekonomik statüsünün çocukların üniversite okullaşma oranındaki belirleyiciliğinin azaldığını vurgulamak gerekmektedir.³¹ Daha sade bir ifadeyle, üniversite öğrencisinin ailesinin sosyo-ekonomik statüsü

veya üniversite mezunu olup olmadığı yeni sistemden önce kişinin üniversiteye gitme oranını daha çok açıklarken aradaki açıklayıcılık ilişkisi gelire dayalı kredi sistemi uygulaması ile azalmaktadır. Bu açıklayıcılık ilişkisini tamamen ortadan kaldırmak çok kolay erişilebilir bir hedef değildir, zira bu eşitsizlikler sadece yükseköğretim politikaları ile ilgili değil, *OECD araştırmaları ve diğer araştırmalara tarafından da ortaya konulduğu üzere*, yükseköğretim kademesindeki eşitsizliklerin bir diğer önemli kaynağı da ilk ve ortaöğretim kademesindeki politika ve uygulamalardır.

Sistemin iyi işleyebilmesi için önemli bir diğer husus ise **merkezi sınav sisteminin devamlılığıdır**. Modelin bu iki boyutu birbirinin ayrılmaz parçasıdır. Zira merkezi bir sınav olmaksızın böyle bir kredi sisteminin olması halinde kişi üniversite tercihlerinde çok daha fazla risk alacak ve bir *ahlaki riziko (moral hazard)* sorunu ortaya çıkacaktır. Ahlaki riziko'dan kastedilen öğrencinin sınav olmaksızın kendi yetenek ve beceri durumunu olduğundan daha fazla tahmin etme ihtimalinin artması ve bu tahmine ilişkin bölümlerde okuma eğilimi göstermesi şeklinde olacaktır. Bu ise hem eğitimin kalitesini hem de eğitimin nitelikli beşeri sermaye oluşturma sürecini olumsuz etkileyebilecektir.

Ayrıca üniversitelerin seçme inisiyatifine sınavsız sahip olduğu durumlarda da *ters seçim (adverse selection)* sorunu ile karşılaşılabilir.

3.4 Öğrenci Bursları

Modelin önemli bileşenlerinden birisi de Burs sistemidir. Burada iki farklı hedef kitleye yönelik iki farklı burs sistemi uygulanacaktır.

Birincisi, bölümler itibarıyla ilk %5'lik kontenjanları kazanan öğrencilerin harç ücretlerinden muaf olmasıdır. Yani 100 kişilik kontenjanı olan bir Elektrik Mühendisliği bölümünü tercih eden en fazla puana sahip ilk beş öğrenci harç ücreti ödemeyecektir. Böyle bir düzenleme nitelikli öğrencilerin üniversitelere biraz daha dengeli dağılımı gibi bir pozitif dışsallık getirecektir. Yani öğrenci 20. sıradan girebileceği bir sıralama üstteki üniversitenin yerine ilk beşte yer alma ihtimalini daha yüksek gördüğü bir alt sıradaki üniversiteyi **tercih edebilecektir**. Tercih edebilecektir diyoruz zira bu yönde herhangi bir zorunluluk yoktur. Bu ise orta vadede üniversitenin performansına olumlu yansiyacaktır. Üniversitelerin rekabet gücünün artması için en az nitelikli ve dengeli akademik personelin dağılımı kadar, nitelikli ve dengeli öğrenci dağılımı da önem arz etmektedir. Bu %5 bir alt sınır olarak düşünülmektedir. Zira üniversiteler kaynaklarını çeşitlendirdiği ve daha rasyonel kullandığı sürece bu sınırı çok daha yukarılara çekebilecektir.

Böyle bir düzenlemenin *negatif bir dışsallığı* da olacaktır. Şöyle ki, öğrenci ilerideki ödeme gücünden emin olamayacağı için *(ki işgücü piyasasındaki, mesleklerdeki belirsizlikler dikkate alındığında muhtemel)* daha iyi bir bölümde harç

ücretini ödeyerek okumak yerine bundan muaf olarak daha mütevazı bir bölümde okumayı tercih edebilecektir.

Bu önemli sorunun cevabı aslında etkin *harç-burs-kredi* sistemi arasındaki geçişkenlikleri belirleyecektir. Şöyle ki, bir endeks yardımıyla belirlenmiş olan bir ortalamanın altında hane gelirine sahip bir öğrencinin harç katkısı miktarı sınav başarısı ile beraber değerlendirilerek oluşturulacaktır.

Bu endeks için

- En alt %20'lik gelire sahip hane halkına mensup olma durumu,
- Yeşil kart sahipliği,
- Hane halkı gelirinin ortalama gelire oranı,
- Asgari ücret

gibi çeşitli alternatifler arasında en eşitlikçi ve kolay ölçülebilir olanı belirlenebilir. Bu durumdaki öğrenciler bölümü itibarıyla ilk %25'lik dilimde yer aldığı harç ücretinin %75'inden, ilk %50'de yer aldığı harç ücretinin %50'sinden muaf tutulabilecektir.

Tablo 13: Başarı ve gelir durumları itibarıyla öğrenci bursları ve ödenecek katkı tutarları

Başarı yüzdesi (ilk) (%)	Burs (%)	Kredi (%)	Burs için Gelirinin eşik değerinin altında olması gerekli mi?
5	100	0	Hayır
25	75	25	Evet
50	50	50	Evet
51-100	0	100	Hayır

Bu oranlar ilk iki sene itibarıyla kişinin burs-kredi oranlarını belirlemek için kullanılacaktır. Kişinin bursunun devamı üniversite hayatı boyunca akademik başarısı ile ilişkili olacaktır. Kümülatif başarı notu (*Cum GPA*) dört'lük ölçekte üç'ün altına düştüğünde burs oranı %50, 2'nin altına düştüğünde ise %100 azaltılacaktır.

Bursun devamına ilişkin bu ölçüt, ilk iki yıl için belirlenen ölçüt kadar önemlidir. Zira burada temel amaç, kişinin doğru bölümü tercih etmesi ve bu öğrenme sürecinden maksimum faydayı elde edebilmesidir. Bunu ölçebilecek elimizdeki en iyi enstrüman ise başarı notudur.

Diğer bir önemli husus da başarı yüzdesi itibarıyla bölümünü %50 ile %100'lük dilimler arasında kazanan öğrencinin burs alabilme ihtimalinin açık tutulması ve dolayısıyla öğrenme motivasyonunun devamının sağlanmasıdır. Bunun için de tanımladığımız yoksul (eşik değerinin altında gelire sahip) öğrenciler ilk yıl sonunda dört'lük ölçekte 3,5 ve daha yukarı bir Kümülatif başarı notu (*Cum GPA*) ortalaması tutturursa %75 bursluluk, dört'lük ölçekte 3,0-3,5 arası Kümülatif başarı notu (*Cum GPA*) ortalaması tutturursa %50 bursluluk hakkı kazanacaktır.

Bir kez daha tekrarlamak gerekirse, öğrenci bölümü ilk %5'lik dilimde kazanırsa, gelir durumu ne olursa olsun harç (kredi) ödemesinden muaftır. Buna ilaveten, eğer belirleyeceğimiz bir *eşik gelir değerinden* daha düşük hane

gelirine sahip öğrenciler bölümlerini ilk %25'lik ve %50'lik dilimlerde kazanmaları halinde sırasıyla kredinin %25'ini ve %50'sini ödemekle mükellef olacaklardır. Okula başladıkları bu ödeme tabloları ile öğrenim hayatlarını tamamlamak için belirli bir başarı notunu yakalayacaklardır.

Yoksul ve okula girişte bu burs imkânından yararlanamayan öğrencilerde belirli bir akademik başarı çizgisini yakaladıklarında burs imkanına erişim kazanacaklardır.

Ancak yoksul arka plandan gelen kişilerin zaten ödeme gücü olmadığı, dolayısıyla geri kalan kısmı ileride ödemeyecekleri gibi bir sav öne sürülebilir. Bu sebepten ötürü, sistem tipik banka kredisi sistemi değil ve *gelire dayalı kredi* sistemidir. Yani kişi ileride-[*belirlenecek olan bir değer*in üstünde *gelire sahip olduğunda: yıllık kişi başına ortalama gelirin yarısı gibi*] gelir seviyesi iyi olduğunda sisteme geri ödeme yapacağı için şu andaki yoksunluğu dezavantaj teşkil etmeyecektir. Aksine kısmi burs sistemi ile bu durum avantaj teşkil edecek ve yükseköğretim kademesi öncesinde yaşanan eşitsizlikler kısmen de olsa ortadan kaldırılacaktır.

Ekonomiden kayıt dışılığın yüksekliğinden hareketle bu kişilerin geri ödeme yapmalarını sağlayacak mekanizmaların sınırlılığında bahsedilebilir, ancak yeni sistem kişileri üniversitelere başlamaları ile birlikte kayıt altına alması sebebiyle gayet takip edilebilir bir sistem olacak ve ekonominin kayıt altına

alınmasına da ciddi katkılar sağlayabilecektir. Ayrıca, diğer ülke örneklerinden de görüldüğü üzere, işlem ve idari giderlerin düşüklüğü (*transaction ve administration costs*) uygulanabilirliği artıran önemli bir faktördür. Diğer önemli husus ise bu sistemin hemen uygulamaya konulduğu düşünülse bile, sistemde ilk geri ödemeler en iyimser tahminle 6-7 yıl içerisinde başlayacaktır. Yakın dönemde ortaya konulan *kayıt dışı ekonomi* ile mücadele paketinin de bu süre zarfında alacağı mesafe de dikkatlerde tutulmalıdır.

Son bir hususda, kayıtdışı ekonomi ve istihdam doğası itibarıyla, görece daha düşük eğitilmiş istihdama muhatap olan ve katma değerinin daha düşük olduğu alanlarda yoğunlaşmaktadır. Yani, yükseköğretim mezunlarının istihdam edildiği alanlarda kayıt dışılık oranı için ekonominin genelindeki oranı aşağı yönde revize etmek daha gerçekçi olacaktır. Türkiye için bu sistemin bir uygulama avantajı ise öğrenim ve harç kredisi uygulamasının uzun bir süredir uygulanıyor olmasıdır. Bu mevcut yapı yeni sistemin tasarımında önemli bir kurumsal altyapı avantajı teşkil edebilecektir.

Kişilerin geri ödeme yapabilmesi için en temel motivasyon olan yüksek gelir kazanma durumu sistemin merkezi boyutlarından birisidir. Zaten öğrencinin temel amacı mümkün olan en yüksek gelirli işe başlayabilmektir dolayısıyla öğrenci doğal ve normal bir süreçte iş hayatına atıldıktan sonra geri ödeme

yapabilecektir. Kısaca öğrenci ve sistemin hedefleri dikkate alındığında bir çıkar çatışması söz konusu olmayacaktır.

3.5 Model’de YÖK’ün Rolü

Bu yeni süreçte YÖK ve üniversitelerin görevlerinin net bir şekilde tanımlanması gerekmektedir. YÖK’e atfedilen birinci önemli görev Plan ve Programlarda da sıkça değinildiği üzere ‘uzun dönemli planlama ve koordinasyon’ ile ilgilidir.

Örneğin 2009 yılı Programında, YÖK’ün yeniden yapılandırılması tedbirine ilişkin olarak;

‘YÖK standart belirleme, koordinasyon, uzun dönemli planlama ve denetimden sorumlu bir kuruluşa dönüştürülecektir. Öngörülen yeni görevleri yerine getirmek üzere mevcut kurumsal kapasite, uzmanlığı esas alacak şekilde güçlendirilecek, Üniversiteler Arası Kurul en üst akademik organ haline getirilecektir. Bu amaçla, 2547, 2809, 2914 sayılı kanunlar ile ilgili diğer mevzuatta gerekli düzenlemeler yapılacaktır³²

Burada geliştirilen modelin de etkin bir şekilde uygulanabilmesi için YÖK’e önemli görevler düşmektedir.

- 1- Bunlardan birincisi yeni sistem ile ilgili gerekli idari, yasal ve fiziki altyapının hazırlanması, üniversitelerin bu sürece adaptasyonlarının izlenmesi, değerlendirilmesi ve yönlendirilmesi gelmektedir. Bunun için mevcut kurulların ve/veya yeni birimlerin kurularak görev yetki sorumluluk paylaşımlarının yapılması gerekecektir. Dolayısıyla bu yapılanmada YÖK önemli bir göreve sahip olmak durumundadır.

- 2- Uzmanlığa dayalı olarak yapılandırılacak olan YÖK, üniversitelerin belirledikleri hedeflere ne kadar yakınsadıklarına ilişkin düzenli(beliri aralıklarla) çalışmalar yürütecektir. Üniversitelerin düzenli bir şekilde yaptıracakları iç ve dış denetimlere ilave olarak YÖK (bu bilgilerden de yararlanarak) üniversiteleri kıyaslamalı olarak değerlendirecektir. Bu çalışmalar neticesinde belirlenecek iyi/kötü örnekler (tecrübeler) diğer üniversitelere yol gösterebileceklerdir. Ayrıca hazırlanacak bu çalışmalar üniversitelerin performans sıralamasında esas teşkil edebilecek önemli ölçütlerden birisi olacaktır.
- 3- Bilgi asimetrisi, yani tarafların her hangi bir mal/hizmet temininde, o mal veya hizmete ilişkin birbirlerinden farklı seviyelerde bilgi sahibi olması durumu, verimliliği önemli derecede olumsuz olarak etkileyebilmektedir. Modelde bilgi akışı ve tüm paydaşların mümkün olan en fazla bilgiye en hızlı sürede ulaşımı önemli bir noktadır. Bu kaygıdan hareketle, YÖK bütün taraflar arasında etkin bir bilgi akışını sağlamada aktif ve önemli bir rol üstlenecektir. YÖK'e atfedilen bu görevin detayındaki en önemli bileşen işte bu bilgi akış süreçlerinin denetim ve yönetimidir. Bu çerçevede YÖK'ün kısaca Koordinasyon olarak ifade edilen en önemli misyonlarından birisi bu şekilde somutlaştırılabilecektir. Bu koordinasyon ise

- a. Sistem ve üniversitelerin rolleri arasında
- b. Üniversiteler arasında
- c. Üniversite-öğrenciler arasında

Şeklinde üç önemli bileşene sahiptir.

3.6 Model’de üniversitelerin Rolü

Yukarıda önerilen finansman modeli üniversiteler için öngörülen özerklik çerçevesinin finansman (mali) bileşeni olarak düşünülmelidir. Sistemin iyi işleyişi için üniversitelerin finansal özerkliğin yanı sıra kurumsal ve idari özerkliğe sahip olmaları önem arz etmektedir. Aksi takdirde finansal özerklikten de verimlilik alınamayacağı açıktır. Kurumsal ve personel yönetiminde özerklik üniversitelere, akademik personelin seçimi, atanması, terfisi ve işten çıkartılması gibi konularda esneklik imkânı sunacaktır. Bu da bir sonraki aşamada öğrencilerin hem yönetim hem de eğitim süreçlerine daha somut katılımını beraberinde getirecektir. Eğitimlerinin finansmanına katkı sağlayan öğrencilerin aldıkları eğitimi ve bu eğitimi verenleri daha çok sorgulaması, akademik personel için de gerçek bir performans unsuru haline gelecektir. Üniversite ise, akademik personelinin performansını daha yakından izlemek ve buna ilaveten, müfredatların, öğretim metotları ve kalitesinin, araştırma alanlarının ve önceliklerinin belirlenmesine yönelecektir.

2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu, Yükseköğretim Kurumunu

*‘tüm yüksek öğretimi düzenleyen ve yükseköğretim kurumlarının faaliyetlerine yön veren, bu kanunla kendisine verilen görev ve yetkiler çerçevesinde özerkliğe ve kamu tüzel kişiliğine sahip, bir kuruluş’ olarak tanımlamaktadır.*³³

Bu çerçevede üniversitelerde;

‘Bilimsel özerkliğe ve kamu tüzelkişiliğine sahip yüksek düzeyde eğitim - öğretim, bilimsel araştırma, yayın ve danışmanlık yapan; fakülte, enstitü, yüksekokul ve benzeri kuruluş ve birimlerden oluşan bir yükseköğretim kurumudur.’

Yeni sistemde vakıf üniversitelerine benzer bir şekilde üniversite düzeyinde en yüksek karar organı ve kurum tüzel kişiliğini temsil olarak **mütevelli heyet** benzeri bir yapının kurulması öngörülmektedir. Bu uygulama üniversite rektörünün belirlenmesinden üniversitenin verimli ve etkin bir şekilde yönetimine kadar süreçlerde önceliğin üniversitelere kaydırılmasını beraberinde getirebilecektir. Zaten üniversite gelirlerinin ve bölümlerin başarı sıralamalarının kurumsal başarı ölçütleri ile yakından ilişkilendirileceği böyle bir dönemde mevcut rektör atama usul ve esaslarının devamı çelişki teşkil edecektir.

İç ve dış denetimler ile YÖK tarafından yayımlanacak olan değerlendirme raporlarında üniversitenin belirlediği hedeflere net bir şekilde yakınsayamaması durumunda mütevelli heyetin de aktif katılımı ile bir yeniden görevlendirme süreci başlatılabilecektir.

Modelin kurgusundaki önemli bir bileşen iç ve dış denetimler ile YÖK tarafından yapılacak değerlendirmeler *arasındaki etkileşimler ve ilişkiler olacaktır*. Doğası itibarıyla *iç denetim*, kurumun finansal ve akademik kaynakları ne kadar rasyonel kullandığına ilişkin değerlendirmeler içerecektir.

Dış denetim ise finansal ve akademik kaynak kullanımına ilaveten önceden belirlenmiş başarı ölçütlerinin gerçekleşme durumuna ilişkin değerlendirmeler ağırlıklı olacaktır. Ayrıca, öğrenci memnuniyetleri, öğrenci başına düşen akademik personelden fiziki ve sosyal alana kadar üniversite bazında kıyaslamalı değerlendirmelerde bu kapsamda ele alınabilecektir.

3.7 Ar-Ge Faaliyetleri

Yükseköğretim için önerilen bu modelin çıkış noktası yükseköğretime erişimde eşitliğin iyileştirilmesi ve verimliliğin artırılmasıdır. Verimlilik artışı hem eğitim çıktılarının daha nitelikli hale gelmesi hem de bu çıktıların sanayi ve ekonomi için artı bir değer ifade etmesi ile mümkün olabilecektir. Böylesi bir üniversite-sanayi işbirliği sadece üniversitenin gelir imkânlarının artmasını değil, sanayinin bilim ve teknolojideki son gelişmelere daha düşük maliyetlerle erişimini de mümkün kılacaktır. Bu çerçevede üniversitenin bu yeni modelde Ar-Ge faaliyetlerini somut ve anlamlı bir şekilde artırıcı uygun teşvik mekanizmaları gerçekleştirilmelidir. Burada eşit finansman ilkesi alternatiflerden birisi olarak öne çıkmaktadır. *Eşit finansman* ile kastedilen üniversitelerin geliştirdiği projeleri üniversiteye, ekonomiye ve istihdama katkıları dikkate alınarak eşit oranda finansman sağlanması olabilir. Mevcut durumda DPT ve Tübitak Koordinasyonunda yürütülen araştırma projelerinden bağımsız ve ilave olarak yeni bir Proje inisiyatifi geliştirilmesi yerinde olacaktır.

3.8 Dershaneler

Sonuç bölümüne geçmeden önce değinilmesi gereken önemli bir bölüm ise Bölüm 3’de belirtilen **özel öğretim kurumlarının (dershanelerin)** sistemde yol açtığı eşitsizliklerin ne ölçüde giderilebileceğidir. Esas itibarıyla bu çalışmanın

odağı yükseköğretim sistemidir ancak mevcut dersane yapılanması özellikle ekonomik güçten yoksun öğrenciler aleyhine bir durum yaratmaktadır ve bu durumda yükseköğretim sistemindeki eşitlik ve verimlilik ile ilgili kaygıları güçlendirmektedir.

Kısa vadede en azından bu eşitsizliğin minimize edilebilmesi için Türkiye Radyo Televizyon Kurumu'nun (TRT), kamusal yayıncılık ilkesi çerçevesinde, televizyon aracılığıyla üniversiteye hazırlık programları düzenlemesi bir alternatif olarak düşünülmelidir. Hazırlık programları Milli Eğitim Bakanlığı'nın desteği ile hazırlanabileceği gibi TRT bu konuda deneyimli özel öğretim kurumlarından hizmet satın alma yoluna da gidebilir.

Böyle bir düzenlemenin üç önemli faydası olacaktır.

Bunlardan birincisi mevcut sistemde regülasyon (düzenleme) eksikliği ve buna bağlı olarak dersane fiyatlarının piyasa dinamiklerinin gerektirdiğinin üstünde belirleniyor olması durumudur. Böyle bir ortamda kamunun da bir hizmet sağlayıcı olarak sürece dahil olması piyasadaki aksaklıkların bir kısmının düzeltilmesine ve fiyatların daha makul seviyelere çekilmesine katkı sağlayacaktır.

İkincisi ve daha önemlisi ise, bu hizmetten yoğunlukla dersane için ödeme gücü olmayan öğrenciler yararlanacak ve dolayısıyla eşitsizliğin bir kısmı giderilecektir. TRT'nin açık lise ve açıköğretim yayınlarında elde etmiş olduğu

tecrübe ve altyapı, üniversite öncesi hazırlık programlarının kısa bir sürede etkin bir şekilde tasarlanması için avantaj teşkil edecektir.

Üçüncü olarak ise, daha önceki durumda dershaneye gitmeyi düşünen bir öğrenci televizyon üzerinden bu hizmeti almayı tercih ederek tasarruf yapma imkânına kavuşacak ve bu tutarı üniversite finansmanında kullanabilecektir.

4 Sonuç

Türk eğitim sistemi son yıllarda özellikle sayısal anlamda önemli aşamalar kaydetmiştir. Ancak bu sayısal gelişmeler eğitimin niteliğine ve dolayısıyla beşeri sermaye formasyonuna istenilen düzeyde katkı sağlayamamaktadır. Böylesi bir gelişmenin iki temel sebebi olabilir. Bunlardan birincisi eğitim yatırımlarının üretkenliğe verimlilik artışına dönüşebilmesi için belirli bir zaman aralığı geçmesidir. Bu zaman aralığına (*time lag*) ilişkin düzeltme eğitimin (beşeri sermayenin) büyüme bileşeni olarak modellendiği ekonometrik çalışmalarda da dikkate alınan bir husustur. Daha sade bir ifadeyle eğitimdeki sayısal artışın ekonomik ve sosyal dışsallıklarını gözlemlemek için henüz erken olduğu tezi ileri sürülebilir.

Ancak buna karşın, öncü göstergeler diye adlandırabileceğimiz bazı göstergeler en azından bir ilk yaklaşım olarak ipuçları verebilmek için kullanıldığında kalite sorunları olduğunu ortaya çıkmaktadır. Zira Türkiye ölçeğinde PISA araştırma sonuçlarından eğitim – istihdam göstergelerine kadar birçok gösterge eğitimin kalitesinde arzu edilen seviyeyi yakalamaktan uzak olduğumuza işaret etmektedir.

İşte bu noktada, yükseköğretim kademesine yönelik yapılabilecek kapsamlı bir reform, bu sorunların çözümüne önemli ve somut katkılar getirebilir.

Genellikle kamu politikalarının oluşturulma sürecinde politika yapıcıları *eşitlik ve verimlilik* arasında bir tercih yapmak durumunda kalırlar. Sağlık sistemlerinin sosyal güvenlik sistemlerinin, hatta vergi politikalarının oluşturulmasında pek çok zaman hükümetler bu tercihleri eşitlik ve verimliliğe atfettikleri nispi ağırlıklar oranında belirlerler.

Ancak eğitim kademesinde, özellikle yükseköğretimde diğer sosyal alanlarda olduğu kadar net ve kalın çizgilerle ayrılmış bir tercih zorlaması olmadığı düşünülmektedir.

Aslında konuya tersten bakıldığında, yani cari sistemin hem eşitliğe hem de verimsizliğe katkı yapıyor olması, yükseköğretimin böyle bir tercihle baş başa kalmadığı sonucuna ulaşmak için kullanılacak bir başka veri olarak değerlendirilebilir.

İyi tasarlanmış ve doğru finansman mekanizmaları ile donatılmış (*başta yükseköğretim olmak üzere*) bir sistem eğitim hizmeti bu hizmeti talep edenlerin maksimum yararı elde etmesine ve bu hizmete daha çok önem verenlerin ödeme güçleri doğrultusunda katkı yapmalarına imkan verecektir. Ayrıca böyle bir sistemin gelir dağılımı ve eşitlik üzerinde de önemli ve kalıcı pozitif etkileri de olacaktır.

Çalışmada önerilen *model* temel olarak, üniversite öğrencilerinin kendileri için yapılan kamu eğitim harcamalarının yaklaşık yarısını bir kredi yardımıyla karşılamasını öngörmektedir. Bu kredi tipik bir banka kredisinden önemli bir

farklılık arz etmektedir. Şöyle ki, öğrenciler bu krediyi ileride belirli bir gelir seviyesinin üstünde gelire sahip oldukları dönemlerde geri ödeyeceklerdir. Ayrıca **gelir durumu iyi olmayan ve başarılı öğrenciler** de başarı durumlarına göre bu krediye ya hiç muhatap olmayacak veya çok daha düşük oranlarda ödeme yapacaklardır.

Üniversiteler de kredi ve döner sermaye gelirleri ile merkezi bütçeden performanslarına göre alacakları katkının toplamı olarak ifade edebileceğimiz bütçelerinde büyük bir harcama esnekliğine sahip olacaktır. Bu harcama esnekliği oluşturulan performansa dayalı göstergelerle ilişkilendirilmiş olacak dolayısıyla, sistemin diğer önemli bileşenleri ise, finansal özerkliği tamamlayıcı bir şekilde üniversitelerin kurumsal ve idari esneklikleri olacaktır.

Bütün bu süreçlerin tasarlanması ve yönetimi için yeni bir yönlendirme ve izleme komitesi kurulabileceği gibi mevcut yapıların görev tanımlarının bu doğrultuda değiştirilmesi yoluna da gidilebilecektir.

Doğru ve etkin bir şekilde tasarlanarak uygulamaya konulacak böyle bir sistem, sadece orta vadede ülkenin kalkınması için çok merkezi ve önemli bir rol oynayan yükseköğretimin sorunlarını çözmekle kalmayacak aynı zamanda Türkiye'nin bir yükseköğrenim merkezi, bir eğitim cazibe merkezi olması gibi iddialı bir sonucu da beraberinde getirecektir. Sektörel teşviklerin, sektördeki paydaşların görev ve sorumluluklarının, akademik personel ve öğrencilerin hedeflerinin, yükseköğretimin rekabet gücünün artırılması makro hedefi ile

uyumlulaştırıldığı böyle bir tasarırmda, rekabetçi bir hizmet üreten iç pazar, bulunduğumuz coğrafyanın avantajı da kullanılarak, Kuzey Afrika, Ortadoğu, Yakın Asya ve Rusya gibi ÷lke ve bölgelerden Türkiye'ye ciddi bir öğrenci akışını da orta vadede beraberinde getirecektir.

Sonuç itibarıyla, ÷lkelerin sürdürülebilir bir şekilde kalkınmalarının yolu verimlilik artışından geçmektedir. İşgücünün ve fiziki sermayenin daha verimli kullanılabilmesi için ise daha kaliteli, günün ve yarının gerçeklerine daha uygun, rekabetçi eğitim süreçleri tasarlanmalıdır. Yükseköğretim - *bu eğitim süreçleri içerisinde, hem Türkiye hem de küresel ekonominin gelişmeleri dikkate alındığında-* en çok önem ve aciliyet arz eden eğitim kademesi olarak karşımıza çıkmaktadır. İşte bu çalışma, bu doğrultuda atılacak adımlara bir başlangıç oluşturması umuduyla hazırlanmıştır.

Ekler

Ek 1: Öğrenci başına bütçe ödeneğinin yıllara göre değişimi.

Yıl	Öğrenci Başına Toplam Bütçe Ödeneği				Öğrenci Başına Cari	
	2005 Fiyatlarıyla (Milyon TL)		Cari Fiyatlarla (ABD \$)		Harcama (ABD \$)	
	Örgün	Toplam	Örgün	Toplam	Örgün	Toplam
1981	3.663,00	3.663,00	2.014	1.932	1.551	1.487
1982	2.894,36	2.894,36	1.885	1.778	1.376	1.297
2002	3.076,98	2.079,09	1.463	989	1.049	709
2003	3.541,33	2.254,32	2.059	1.311	1.523	969
2004	3.553,15	2.306,82	2.153	1.398	1.651	1.072
2005	4.095,3	2.529,3	3.072	1.898	1.938	1.197

Kaynak : YOK

Ek 2: Eğitim İçin Ayrılan Bütçe Ödeneklerinin Yıllara Göre Dağılımı (Bin YTL)

Yıl	Bütçe Ödenekleri			Toplam Eğitim Bütçesinin	
	MEB Bütçe Ödeneği	YÖK+Üniversite Bütçeleri	Toplam	Konsolide Bütçe Payı (%)	GSMH Payı (%)
1982	187,2	54,8	242,0	13,8	2,9
1983	287,7	95,5	383,2	15,2	2,8
1984	341,6	118,2	459,8	14,2	2,1
1985	466,0	151,7	617,7	12,3	1,7
1986	618,5	222,5	841,0	11,6	1,6
1987	928,6	320,6	1.249,2	11,3	1,7
1988	1.794,4	619,9	2.414,3	11,6	1,9
1989	2.967,1	1.050,7	4.017,8	12,2	1,7
1990	8.506,5	2.505,4	11.011,9	17,1	2,8
1991	13.850,2	4.696,0	18.546,2	17,9	2,9
1992	30.357,2	9.122,9	39.480,1	18,9	3,6
1993	57.546,4	16.695,5	74.205,9	22,0	3,7
1994	93.580,5	31.182,8	124.763,3	15,1	3,2
1995	135.572,4	45.232,8	180.805,2	13,5	2,3
1996	257.601,1	92.172,8	349.773,9	9,8	2,4

1997	510.063,6	202.352,4	712.416,0	11,2	2,4
1998	1.243.108,0	422.656,9	1.665.764,9	11,3	3,1
1999	2.131.808,5	676.899,8	2.807.208,3	10,3	3,6
2000	3.350.330,0	1.054.610,7	4.404.940,7	9,4	3,5
2001	4.046.305,6	1.364.901,5	5.411.216,1	11,2	3,1
2002	7.460.991,0	2.495.967,7	9.956.959,7	10,1	3,6
2003	10.179.997,0	3.346.669,0	13.526.666,0	9,2	3,8
2004	12.854.642,0	3.689.754,7	16.055.990,9	11,0	3,9
2005	14.882.259,5	5.218.465,0	20.100.724,5	12,9	4,1
2006	16.568.145,5	5.846.822,7	22.414.968,2	12,8	3,9
2007	21.355.634,0	6.586.692,0	27.942.226,0	13,6	4,3
2008	22.915.565,0	7.318.284,6	30.233.849,7	13,6	4,2

Kaynak : MEB

Ek 3: Eğitim harcamalarının kademeler itibarıyla dağılımı

The table shows the distribution of educational expenditure and of students across levels of education. The number of students is adjusted to the financial year. For example, when reading the first and second columns, in the Czech Republic, 10 % of all expenditure on educational institutions is allocated to pre-primary education whereas 13.4 % of pupils/students are enrolled at this level of education.

	Pre-primary education (for children aged 3 and older)		Primary, secondary and post-secondary non-tertiary education		All tertiary education		Not allocated by level		All levels of education	
	Proportion of expenditure on educational institutions	Proportion of students enrolled, based on full-time equivalents	Proportion of expenditure on educational institutions	Proportion of students enrolled, based on full-time equivalents	Proportion of expenditure on educational institutions	Proportion of students enrolled, based on full-time equivalents	Proportion of expenditure on educational institutions	Proportion of students enrolled, based on full-time equivalents	Proportion of expenditure on educational institutions	Proportion of students enrolled, based on full-time equivalents
	(1)	(2)	(2)	(2)	(3)	(3)	(4)	(4)	(5)	(5)
Australia	m	2.9	m	81.3	m	15.6	m	0.2	m	100
Austria	8.9	13.4	67.6	70.8	23.5	15.7	a	a	100	100
Belgium	9.8	15.6	67.7	71.2	20.5	13.2	2.0	n	100	100
Canada	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Czech Republic	10.0	13.4	65.0	71.4	22.4	15.2	2.6	n	100	100
Denmark ¹	10.8	19.7	60.3	65.3	23.0	15.0	6.0	n	100	100
Finland	6.4	10.7	64.7	72.0	29.0	17.3	n	n	100	100
France	11.3	17.6	66.8	67.4	21.9	15.0	n	n	100	100
Germany	9.9	13.8	66.6	72.9	21.4	13.3	2.1	0.1	100	100
Greece	x(2)	x(2)	66.5	70.2	33.5	29.8	n	n	100	100
Hungary ²	15.3	16.1	59.8	68.9	20.2	15.0	4.7	n	100	100
Iceland ¹	9.5	13.1	67.4	71.4	15.5	15.2	7.7	n	100	100
Ireland	0.1	0.1	74.7	82.8	25.3	17.2	n	n	100	100
Italy ²	9.6	11.6	70.0	69.7	20.4	18.7	n	n	100	100
Japan ¹	4.1	8.4	61.7	71.7	27.1	18.8	7.0	1.1	100	100
Korea	1.8	4.7	60.5	67.6	33.5	27.8	4.2	n	100	100
Luxembourg	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Mexico	10.8	13.2	66.9	79.3	20.1	7.5	2.3	n	100	100
Netherlands	7.3	9.9	67.2	75.6	25.4	14.5	n	n	100	100
New Zealand	4.9	6.6	70.9	79.6	22.4	13.9	1.7	n	100	100
Norway	5.8	11.9	66.7	72.2	22.9	15.9	4.6	n	100	100
Poland ²	10.6	9.4	64.9	74.7	24.5	16.0	n	n	100	100
Portugal ²	6.0	7.9	68.2	75.9	22.6	16.2	3.2	n	100	100
Slovak Republic ¹	11.3	12.4	65.4	76.1	20.8	11.5	2.6	a	100	100
Spain	13.1	17.7	62.7	66.1	24.2	16.2	n	n	100	100
Sweden	8.5	14.9	66.0	71.5	25.5	13.6	n	n	100	100
Switzerland ²	4.0	10.5	68.6	77.5	25.8	12.0	1.6	n	100	100
Turkey	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
United Kingdom	4.8	5.7	73.9	82.2	21.6	12.2	a	a	100	100
United States	5.8	8.7	57.1	72.5	37.1	18.9	n	n	100	100
OECD average	8.0	11.1	66.1	73.2	24.2	16.0	2.0	n	100	100

Kaynak:OECD

Kaynakça

¹ MEB 2008 İstatistikleri, www.meb.gov.tr

² Ekonomik ve Sosyal Göstergeler DPT (1950-2006)

url

<http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Ice rikRef=1678&WorkArea=ctl41>

DPT 2009 Yılı Programı

url

<http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Ice rikRef=3837&WorkArea=ctl41>

³ OECD Education at a Glance 2008 (OECD Bir Bakışta Eğitim 2008) (EAG 2008)

⁴ OECD Education at a Glance 2008 (OECD Bir Bakışta Eğitim 2008) (EAG 2008)

<http://www.oecd.org/dataoecd/16/37/41262320.pdf>

⁵ OECD (EAG 2008)

⁶ Eğitim Ve Sürdürülebilir Büyüme, Türkiye Deneyimi Riskler ve Fırsatlar, (2006) Saygılı Ş., Yavan Z.A., Cihan C.

⁷ OECD Bir bakışta eğitim, (OECD Education at a Glance 2008) url=

http://www.oecd.org/document/9/0,3343,en_2649_39263238_41266761_1_1_1_1,00.html

⁸ The Australian National University ,Centre for Economic Policy Research ,

DISCUSSION PAPER , Income Contingent Loans for Higher Education:

International Reform, Bruce Chapman, DISCUSSION PAPER NO. 491, June 2005

⁹ Tertiary Education for the Knowledge Society, OECD April 2008

url

<http://www.oecd.org/dataoecd/20/4/40345176.pdf>

¹⁰ OECD (EAG 2008)

<http://www.oecd.org/dataoecd/16/37/41262320.pdf>

¹¹

http://ec.europa.eu/growthandjobs/pdf/SEC_2006_1379_EN_DOCUMENTDETRAVAIL.pdf

¹² Paying universities to lower their standards.

[Manuel F. Bagues](#) , [Mauro Sylos Labini](#), [Natalia Zinovyeva](#) 10 September 2008

<http://www.voxeu.org/index.php?q=node/1635>

¹³ Towards evidence based university reform, [Rick van der Ploeg](#), [Reinhilde Veugelers](#)

27 Eylül 2008 url <http://www.voxeu.org/index.php?q=node/1701>

¹⁴ Towards evidence based university reform, [Rick van der Ploeg](#), [Reinhilde Veugelers](#)

27 Eylül 2008 url <http://www.voxeu.org/index.php?q=node/1701>

¹⁵ How do policies influence the investment in higher education? Romina Boarini ,Joaquim Oliveira Martins, 24 September 2008

<http://www.voxeu.org/index.php?q=node/1690>

¹⁶ Boarini ve Martins 2008

¹⁷ http://en.wikipedia.org/wiki/Allocative_efficiency

¹⁸ The Australian National University ,Centre for Economic Policy Research , *DISCUSSION PAPER* , Income Contingent Loans for Higher Education:

International Reform , Bruce Chapman , DISCUSSION PAPER NO. 491, June 2005

¹⁹ (OECD Bir Bakışta Eğitim, 2008- OECD EAG 2008)

²⁰ <http://gregmankiw.blogspot.com/2006/07/lazear-vs-krugman.html>

-
- ²¹ Fatih TÜRKMEN, Eğitimin Ekonomik Ve Sosyal Faydaları Ve Türkiye'de Eğitim Ekonomik Büyüme İlişkisinin Araştırılması, , Eylül 2002
- ²² Nicholas Barr, Financing Higher Education,
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2005/06/barr.htm>
- ²³ 2009 Program
- ²⁴ T.C. Yükseköğretim Kurulu, Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi Ankara - Şubat. 2007 (Sayfa 64)
- ²⁵ BUMKO Web sitesi
<http://www.bumko.gov.tr/TR/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF4E375E3A92777967>
- ²⁶ T.C. Yükseköğretim Kurulu, Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi Ankara - Şubat. 2007
(http://www.yok.gov.tr/duyuru/yok_strateji_kitabi.pdf)
- ²⁷ T.C. Yükseköğretim Kurulu, Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi Ankara - Şubat. 2007 (Sayfa 64)
(http://www.yok.gov.tr/duyuru/yok_strateji_kitabi.pdf)
- ²⁸ 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun 58. Maddesine Göre Döner Sermaye İşletmelerinin Kurulmasında Uyulacak Esaslara İlişkin Yönetmelik, (Resmi Gazete Tarihi: 05.07.1983 Resmi Gazete Sayısı: 18098)
<http://www.yok.gov.tr/mevzuat/yenimevzuat.htm>
- ²⁹ Chapman 2005
- ³⁰ Chapman 2005
- ³¹ Chapman 2005
- ³² 2009 yılı Programı
- ³³ 2547 sayılı Kanun url
<http://www.yok.gov.tr/mevzuat/kanunlar.html>